

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Němcová

Sourozenecké vztahy v doplněných rodinách

Sibling relationships in blended families

Praha, 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc. za vřelý přístup a čas, který mi při psaní bakalářské práce věnovala a za to, že mi vždy poskytla cenné rady. Zároveň bych ráda poděkovala celé své rodině a nejbližším za podporu v průběhu celého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25.4.2018

.....
Markéta Němcová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. V první části je krátce shrnuta problematika těchto rodin a zároveň význam sourozeneckých vztahů obecně. Stručně je rovněž pojednáno o dopadu rozvodu či úmrtí rodičů na sourozenecké vztahy, a to z toho důvodu, že tyto dvě události předcházejí vzniku doplněných rodin. Problematika sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách je rozebrána zejména z hlediska jejich kvality. V práci je předložen návrh kvantitativního dotazníkového šetření zaměřeného na zjišťování kvality vztahu mezi sourozenci v doplněných rodinách, které bude rozšířeno o polostrukturované rozhovory.

Klíčová slova

Vlastní sourozenci, poloviční sourozenci, nevlastní sourozenci, doplněné rodiny

Abstract

This bachelor thesis concerns with sibling relationships in blended families. At the beginning, issue of blended families and the importance of sibling relationships in general are summarize. It also deals briefly with the impact of divorce or death of a parent on sibling relationship, because these two events are prior to blended families. The issues of sibling relations in blended families are analysed mainly in terms of their quality. In this thesis a quantitative questionnaire survey focused on the quality of relations between siblings in blended families, supplemented by semi-structured interviews, is presented.

Keywords

Full siblings, half-siblings, stepsiblings, blended families

Obsah

Úvod.....	8
Literárně přehledová část.....	10
1. Doplněná rodina a vztahy uvnitř těchto rodin	10
1.1. Rozvod a úmrtí rodiče jako pozadí vzniku doplněné rodiny	11
1.2. Vztahy a soužití v doplněné rodině.....	12
1.3. Vztahy dětí s druhým rodičem	15
2. Sourozenecké vztahy v doplněných rodinách.....	15
2.1. Znaky a význam sourozeneckých vztahů.....	15
2.2. Specifika sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách, vztahy sourozenců po rozvodu a úmrtí rodiče	18
2.2.1. Faktory ovlivňující vztahy sourozenců v doplněných rodinách	21
2.2.2. Kvalita sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách.....	23
Návrh výzkumného projektu	29
1. Základní východiska a cíle výzkumného projektu	29
2. Výzkumné hypotézy	29
3. Výzkumný design	30
4. Výzkumný soubor.....	31
5. Výzkumné metody.....	31
6. Průběh sběru dat.....	33
7. Způsob zpracování dat	34
Potenciální limity výzkumného projektu a diskuze	35
Závěr	38
Seznam použité literatury	41
Příloha 1	I
Příloha 2.....	IV

Příloha 3	V
Příloha 4	XI

Úvod

Sourozenec či sourozenci patří k nejdůležitějším lidem v životě jedince. Sourozenecké vztahy jsou důležitou součástí rodinné dynamiky. Přesto jim je věnována relativně malá pozornost. Můžeme rovněž říci, že sourozenecké vztahy jsou jedny z nejdelších vztahů, do kterých jedinec vstupuje. Z tohoto důvodu patří stejně jako vztahy s rodiči či kamarády k těm nejpodstatnějším, a proto je nutné neopomíjet jejich význam. Sourozenci jsou důležitým socializačním faktorem, který zásadním způsobem ovlivňuje jedince a jeho rozvoj. Sourozenci jsou rovněž významným zdrojem sociální opory a napomáhají lepšímu zvládnutí zátěžových a stresových situací a událostí (Furman & Buhrmester, 1985a; Vágnerová, 2012; Caya & Liem, 1998). Sama mohu říct, jak důležitý pro mě je můj bratr. To je jeden z důvodů, proč mě tato problematika zaujala. Navíc jde o problematiku velmi málo, zejména u nás, výzkumně zkoumanou.

V současnosti se navíc setkáváme se složitými sourozeneckými konstelacemi v tzv. doplněných rodinách, kterých v důsledku společenských změn a změny pohledu na rodinu přibývá. V doplněných rodinách se setkáváme se třemi rozdílnými typy vztahů mezi sourozenci. Tím prvním jsou vztahy mezi vlastními sourozenci, kteří mají společné oba biologické rodiče. Druhým typem jsou vztahy mezi sourozenci polovičními, kteří mají společného pouze jednoho z rodičů. V neposlední řadě se zde rovněž setkáváme se vztahy mezi sourozenci nevlastními, kteří nemají společného ani jednoho rodiče. Situace pro děti je v doplněných rodinách poměrně složitá, neboť zažily ztrátu své původní rodiny a nyní se musí přizpůsobit novému životnímu stylu v rámci nové rodiny a vytvořit si vztahy s lidmi, s kterými je nepojí biologické pouto (Pryor, 2008).

Vzhledem k rozdílné rodinné situaci, kterou děti v rámci doplněných rodin prožívají, je jednoznačné, že vztahy mezi sourozenci v těchto rodinách mohou být určitým způsobem specifické a odlišné od vztahů sourozenců ve vlastních, původních rodinách. Cílem této bakalářské práce je postihnout a čtenáře seznámit s těmito specifiky, přičemž důraz je kladen na téma kvality takových sourozeneckých vztahů a rozdíly mezi jednotlivými typy sourozeneckých vztahů, s kterými se v těchto rodinách setkáváme.

Jelikož jsou sourozenecké vztahy nedílnou součástí rodinné dynamiky a je nutné je zkoumat v rámci určitého rodinného pozadí a situace, je první kapitola této práce věnována vymezení termínu doplněná rodina a obecně vztahům mezi jednotlivými členy uvnitř této

rodiny, které vytvářejí složitou vztahovou síť. Jedna podkapitola kapitoly týkající se sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách je pak věnována obecně sourozeneckým vztahům. V rámci této podkapitoly je shrnut význam vztahů mezi sourozenci a zároveň jsou zde popsány jejich základní znaky, kterými se tyto vztahy liší např. od vztahů kamarádkých a které je činí specifickými. Toto tvoří nezbytný kontext sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách.

Dále je v práci věnována podkapitola týkající se vztahu sourozenců po rozpadu původní rodiny v důsledku úmrtí jednoho z rodičů nebo rozvodu, a to z toho důvodu, že tyto dvě události vedou ke ztrátě původní rodiny a předcházejí tak vzniku rodiny doplněné. V rámci této části jsou popsány možné důsledky těchto událostí na vztahy mezi sourozenci a možná vysvětlení těchto důsledků.

Další část je pak věnována potenciálním faktorům, které mohou mít vliv na sourozenecké vztahy v rámci doplněných rodin. Tyto faktory jsou zde převážně pouze diskutovány, neboť většina z nich nebyla výzkumně prošetřena. Jako potenciálně důležitý faktor je zde diskutován vztah rodič-dítě a rozdílné výchovné přístupy k dětem, které mohou být zpětně ovlivňovány právě sourozeneckými konstelacemi. Zbylá část literárně přehledové části vymezuje specifika sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. Pozornost je zaměřena zejména na kvalitu těchto vztahů a rozdíly mezi jednotlivými typy vztahů. V této části je rovněž pojednáno o možných vysvětleních odlišností mezi jednotlivými typy vztahů mezi sourozenci.

V rámci návrhu empirického šetření je předložen návrh dotazníkového šetření, které má mapovat kvalitu sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. K tomuto šetření byl sestaven vlastní dotazník, který byl inspirován zahraničními dotazníky sourozeneckých vztahů. Dotazníkové šetření bude doplněno o polostrukturované rozhovory, které by měly napomoci lepšímu porozumění těmto vztahům. Diskuze se pak zaobírá potenciálními limity předloženého návrhu výzkumu a obecně úskalími zkoumání sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách.

V České republice takřka neexistuje žádný výzkum zabývající se problematikou doplněných rodin a vztahy mezi sourozenci v těchto rodinách. Z tohoto důvodu je tato práce postavena zejména na zahraniční literatuře a výzkumných studiích. V práci je citováno dle citačních norem APA (2010).

Literárně přehledová část

1. Doplněná rodina a vztahy uvnitř těchto rodin

Rodina je základní jednotkou společnosti. Pro všechny své členy je rodina velmi důležitou a často nenahraditelnou skupinou a vztahovou sítí, jejíž členové jsou v neustálé interakci a vzájemně tak na sebe působí. Rodina by měla pro všechny své členy být zdrojem bezpečí a jistoty (Langmeier & Krejčířová, 2006; Matějček, 1992; Šulová, 1998). Rodina jako primární socializační činitel působí na dítě už od narození a zásadním způsobem ovlivňuje základní postoj dítěte k okolnímu světu a jeho osobnost (Šulová, 2004; Vágnerová 2012). Rodina jedinci ovšem kromě toho poskytuje i prostor pro budování jedinečnosti, díky čemuž si buduje svoji osobní identitu (Matoušek, 1997).

Rodina, jako základní jednotka společnosti, prochází v průběhu času a vývoje společnosti různými změnami. Dochází ke zmenšování počtu členů rodiny a omezení mezigeneračního soužití (Šulová, 1998), k poklesu porodnosti (Český statistický úřad, 2016) a k nárůstu počtu narozených dětí mimo manželství (Němečková, 2015). Jednou ze změn je také snížení stability české rodiny. Společnost je dnes více tolerantnější k rozvodům a zároveň chybí bariéry, které by rozvodům bránily. Úhrnná rozvodovost dosáhla v roce 2015 47 %. Z toho asi 57,5 % rozvodů z celkového počtu se týkalo rodin s nezletilými dětmi (Český statistický úřad, 2015; Šulová, 1998). To může být způsobeno tím, že manželství dnes není chápáno jako svazek a slib věrnosti před Bohem, ale spíše jako občanská smlouva, která může být kdykoli zrušena stranami, které ji uzavřely. Zároveň chybí očekávání trvalosti vztahu, a proto si mnoho párů ponechává možnost svobodně se rozhodnout pro změnu (Možný, 2008; Šulová, 1998). V důsledku těchto změn vznikají nové formy rodinného soužití jako je např. úmyslné soužití bez dětí, dlouhodobé trvalé partnerství s dětmi, které není formalizováno manželstvím či doplněné rodiny (Noack, Bernhardt & Wiik, 2014; Šulová, 1998).

Ve spojitosti s vysokou mírou rozvodovosti se dnes čím dál častěji setkáváme právě s tzv. rodinami doplněnými. Jedná se o rodinu, kde alespoň jeden z dospělých má jedno či více dětí z předchozího vztahu, který se rozpadl a došlo tak k založení rodiny nové (Matějček & Dytrych, 1999; Ganong & Coleman, 2004). Pro tuto formu rodinného soužití se kromě termínu doplněná rodina užívají i označení rodina nevlastní, rekonstruovaná, nová či smíšená. Přesto, že se obsahové vymezení jednotlivých termínů shoduje, můžeme zde vidět poměrně velkou terminologickou nejednotnost týkající se tohoto fenoménu, která

je typická i v zahraniční literatuře. Sama se přikláním k označení doplněná či rekonstruovaná rodina, neboť se domnívám, že tato označení nejpřesněji pojmenovávají tento jev, tj. pokus o vytvoření nové fungující rodiny po rozpadu té předchozí.

Matějček & Dytrych (1999) poukazují na to, že terminologická nejednotnost je důkazem rozpačitého postoje společnosti k tomuto jevu a že v odborném ani lidovém jazyce není vhodný pojem pro označení tohoto fenoménu. Velmi často se také můžeme v tomto kontextu setkat s tzv. ideologií vlastní rodiny (*nuclear family ideology*), na základě, které je pouze vlastní, původní nejužší rodina přirozená a společensky žádoucí. Doplněné rodiny jsou pak považovány za deviantní a často jsou s nimi spojené různé mýty a stereotypy (Ganong & Coleman, 2004). Studie, které se zabývaly portrétem těchto rodin v médiích, novinách a časopisech, literatuře či filmech poukazují na fakt, že obraz těchto rodin je spíše negativní (Leon & Angst, 2005; Claxton-Oldfield, 2000; Pasley & Ihinger-Tallman, 1985).

1.1. Rozvod a úmrtí rodiče jako pozadí vzniku doplněné rodiny

Ke vzniku doplněné rodiny může v podstatě dojít na základě dvou krizových rodinných situací. První z nich je rozvod a druhou je úmrtí jednoho z rodičů.

Rozvod je velkým a závažným zásahem do života všech členů rodiny a často má rozporný charakter. Vždy má být koncem konfliktů a nespokojenosti, které vedou k disharmonii v rodinném soužití. Na druhé straně ovšem vede ke ztrátám a negativním dopadům v mnoha směrech (životní úroveň, vztahy k dětem a jiným příbuzným, vztah k druhému pohlaví, a další). Všichni členové rodiny se tak musí vypořádávat s novými zátěžovými situacemi (Langmeier & Krejčířová, 2006; Matějček, 1992). Důležité je poznamenat, že k rozpadu původní rodiny může vzhledem k tomu, že dnes je zcela běžné nesezdané soužití, dojít i na základě pouhého rozchodu rodičů, který nemusí být dále soudně řešen.

Rozvod většinou není chvilkovou záležitostí, ale předchází mu déletrvající manželské spory a nespokojenost. Samotnými spory netrpí jen rodiče, ale zejména děti, které ztrácejí jednoho z rodičů a narušují se jejich pouta se širší rodinou. Reakce na rozvod rodičů nemusí být ovšem u dětí patrná, často bývá skrytá nebo se dopad rozvodu může projevit až v pozdějším vývoji dítěte. Reakce dětí na rozvod mohou být velmi různorodé a může se jednat o pocity zavržení, deprese a úzkosti, strachu či zmatku (Matějček, 1992;

Matoušek 1997). Některé studie pak poukazují na fakt, že konflikt mezi rodiči může vést k agresivitě, delikventnímu chování, emočnímu rozrušení nebo vzteku. Neřešení tohoto konfliktu je pak spojováno a má vliv na zvyšující se úzkost u dětí (Shahinuzzaman, Saha & Akhtar, 2016). Konflikt mezi rodiči a následný rozvod může také vést k tomu, že děti mají pocit ohrožení a často mají pocity viny kvůli tomu, že se rodiče hádají. Z toho důvodu mají i pocit, že by měly konfliktům či rozvodu zabránit (Stocker & Youngblade, 1999).

Úmrtí jednoho z rodičů je pro dítě stejně jako rozvod velká ztráta. Dnes, vzhledem k velkému množství rozvodů, je ztráta rodiče úmrtím trochu upozadována. Dle Matějčka a Dytrycha (2002) ovšem asi 1,5 % dětí do věku 15 let postihne smrt jednoho z rodičů, přičemž je častější smrt otce. Smrt jednoho z rodičů se od ztráty v důsledku rozvodu liší v tom, že v tomto případě se jedná o definitivní ztrátu a rodič tak odchází ze života dítěte napořád. Důležité je, aby s dítětem bylo jednáno přímo a narovinu, dozvědělo se vše včas a mělo dostatek času, aby mohlo prožít svůj smutek nejlépe za podpory svých blízkých, kteří truchlí současně s ním (Matějček, 1992; Matějček & Dytrych 1994).

Reakce dítěte na smrt rodičů může být rovněž různá a může trvat u každého dítěte nestejně dlouho. Reakce je vždy horší v případě, že smrt rodiče přichází náhle a nepřírodně. V případě, že rodič zemře například po dlouhotrvající nemoci, má dítě a celá rodina možnost se alespoň částečně na odchod blízkého člověka připravit (Berg, Rostila & Hjerm, 2016). U některých dětí se může objevit deprese, vývojová regrese, neurotické problémy, vázanost na někoho blízkého, problémy v chování a zdravotní problémy (Matějček, 1992; Nilsson & Ängerne-Lindberg, 2016).

1.2. Vztahy a soužití v doplněné rodině

Po zániku původní vlastní rodiny dochází zpravidla k vytvoření nové doplněné rodiny. Můžeme se setkat se dvěma typy doplněných rodin. Prvním z nich je komplexní doplněná rodina (*complex stepfamily*), kdy oba z rodičů, kteří vytváří novou rodinu, sebou přivádějí i své děti. Druhým typem je tzv. jednoduchá doplněná rodina (*simple stepfamily*), kdy pouze jeden z rodičů přivádí do nového svazku své děti (Ganong & Coleman, 2004). Vždy se ovšem jedná o poměrně složitou vztahovou síť.

Modelů rodin vznikajících po rozpadu či zániku původní rodiny je mnoho. Záleží přitom, komu jsou děti svěřeny do péče a zda nový partner/ka rodiče má či nemá děti. Dále

pak také záleží na tom, zda druhý rodič, s kterým děti nežijí, založil rovněž novou rodinu. Nejčastěji se setkáváme s takovou doplněnou rodinou, kdy děti žijí po rozpadu původní rodiny se svojí matkou a nevlastním otcem, zatímco k svému biologickému otci jezdí na návštěvy. V případě, že i nevlastní otec přivede do nové rodiny své děti, vznikají mezi dětmi nevlastní sourozenecké vztahy. Velmi často také dochází k tomu, že matka má s novým partnerem další společné dítě. Kromě toho navíc dítě v doplněné rodině získává nové prarodiče a další příbuzné (Matějček & Dytrych, 1994, 1999).

Celá situace je komplikovanější v případě, že i vlastní otec dětí, které žijí po rozpadu původní rodiny s matkou, založil novou rodinu. Děti se pak v takovém případě stávají součástí dvou doplněných rodin, přičemž z pravidla jedna je pro ně trvalým zázemím (*full-timestepfamily*), kdežto do druhé rodiny jezdí spíše na časově omezené návštěvy (*part-timestepfamily*) (Ganong & Coleman, 2004).

Vztahy v nově utvořené doplněné rodině se od vztahů v rodině původní liší zejména tím, že se nejedná o vztahy na základě biologické vazby, ale zejména o vztahy, které jsou založené pouze na citech. Vztahy uvnitř doplněné rodiny tak nejsou chráněny pokrevním poutem, ale vždy se jedná o volbu, kterou má každý člen rodiny (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007). Nyní krátce popíšeme vztahy v doplněné rodině na modelu rodiny, kdy děti žijí se svojí biologickou matkou a nevlastním otcem, neboť tento model je ve společnosti nejčastější. Sourozeneckým vztahům bude pak věnovaná zbylá část této práce.

Vztah nevlastního otce a nevlastních dětí bývá zpočátku plný napětí. Ukazuje se, že nevlastní otcové neznají zájmy nevlastních dětí a tráví s nimi i po delší době méně času. Přesto mohou být ale jejich vztahy kladné a vřelé, ačkoli jsou vřelé o něco méně oproti vztahu vlastního otce s vlastními dětmi. (Hetherington & Clingempeel, 1992; Hofferth et al., 2007). Je důležité, aby děti měly dost času se vzájemně poznat s nevlastním otcem (Matějček & Dytrych, 1999). Jako nejlepší se jeví, pokud nevlastní rodič se s dítětem snaží nejdříve rozvinout přátelský, podporující vztah. Děti poté nevlastního rodiče přijímají lépe a nemají tolik problémů s jeho zapojením i do výchovného procesu. Děti samy navíc roli nevlastního otce vnímají nejčastěji jako roli kamaráda a nikoli hlavního vychovatele (Hetherington & Clingempeel, 1992; Crosbie-Burnett & Giles-Sims, 1994; Fine, Coleman & Ganong, 1998).

Nevlastní matky mohou mít trochu komplikovanější cestu k tomu, aby vybudovaly vřelý vztah se svými nevlastními dětmi. Role nevlastních otců je většinou méně idealizovaná, zatímco od matek (i těch nevlastních) se očekává, že budou více zapojeny do péče o děti a budou v životě dětí více aktivní. Proto mívají nevlastní matky pocit, že by také měly určovat určitá pravidla pro děti. To může být občas problém (Furnstenberg & Nord, 1985). Obecně se ovšem ukazuje, že matky, které žijí v jedné domácnosti s nevlastními dětmi, mají vzájemně lepší vztahy, než když domácnost jen navštěvují (Ambert, 1986).

Role matky je v rámci doplněné rodiny naprosto zásadní stejně jako v rodině vlastní. Matka v této rodině čelí velké výzvě. Jejím úkolem totiž je vytvořit uspokojivý vztah s novým partnerem a svými dětmi z předchozího vztahu a zároveň pomoci vytvořit uspokojivý vztah mezi svými dětmi a jejím novým partnerem (Ganong & Coleman, 2004; Pryor, 2008). Matky v doplněných rodinách kontrolují přístup nevlastního otce ke svým dětem, snaží se své děti chránit, plní funkci zprostředkovatele mezi dětmi a novým otcem, podporují proces vytváření jejich vztahu a snaží se, aby mezi nimi docházelo ke vzájemnému porozumění (Weaver & Coleman, 2010). Některé studie poukazují na to, že vztah matky a jejích dětí v nové rodině se často zhorší. Zároveň matky méně kontrolují a regulují chování svých dětí. Po delší době soužití je tento vztah stejný jako vztahy v nerozvedených rodinách. V období, kdy jsou děti v adolescenci, se ovšem tento vztah může opět zhoršit (Bray & Berger, 1993; Hetherington, 1993). Podobně je tomu s otci, kteří po rozpadu původní rodiny pečují o děti. Otcové, kteří kromě svých biologických dětí žijí i s nevlastními dětmi, lépe přijímají roli nevlastního otce a mají tak lepší vztah k dětem svých partnerek (Marsiglio, 1992).

Odborníci často považují silný a dobře vystavěný vztah mezi partnery za jeden z nejdůležitějších faktorů stability doplněných rodin (Ganong & Coleman, 2004; Papernow, 1993). Vazba mezi partnery v doplněné rodině se v mnohém liší od vazby mezi partnery v původní rodině. Oba partneři vstupují do nového vztahu s určitými zkušenostmi a očekáváními. Navíc zde dochází k rozvíjení vztahu s nevlastními dětmi a novými příbuznými, kvůli čemuž může být menší prostor pro budování partnerského vztahu (Ganong & Coleman, 2004). Partneři pro svůj vztah vnímají jako klíčové dva úkoly. Tím prvním je vysvětlit dětem, že nový partnerský vztah je pro ně důležitý. Druhým úkolem poté je, aby se nevlastní rodič stal pro děti rodičovskou autoritou (Cissna, Cox & Bochner, 1990).

1.3. Vztahy dětí s druhým rodičem

Mnoho rodičů, zejména otců, kteří nežijí po rozvodu se svými dětmi, mají omezený kontakt s dětmi, a dokonce tento kontakt postupem času ztrácí (Stephens, 1996). Tito rodiče tráví se svými dětmi spíše volný čas. Proto bývají často nazýváni jako *Disneyland dads and moms* (Stewart, 1999). Frekvence kontaktu a způsob trávení času nejsou jediné faktory, které ovlivňují vztah mezi otcem a dětmi po rozvodu. Ovšem pokud spolu rodiče a děti tráví více času a jsou více v kontaktu (včetně telefonické komunikace), mají bližší a intenzivnější vztah (Dunn, Cheng, O'Connor & Bridges, 2004).

Pryor (2008) jako jeden z nejdůležitějších faktorů uvádí vztah mezi biologickými rodiči. Kladný vztah mezi biologickými rodiči a dobrá komunikace mezi nimi ovlivňuje vztah dítěte a rodiče, který s ním nesdílí domácnost, a to v pozitivním směru (Dunn et al., 2004; Sobolewski & King, 2005). Jedním z dalších faktorů je pak to, zda i tento rodič, s kterým dítě nežije, založí novou rodinu. V takovém případě často dochází k zmenšování kontaktu. Dalším faktorem je například věk dítěte v době rozpadu rodiny nebo vzdálenost mezi domovy obou rodičů (Pryor, 2008).

2. Sourozenecké vztahy v doplněných rodinách

2.1. Znaky a význam sourozeneckých vztahů

Stavebním kamenem rodinné struktury a klíčovým faktorem rodinné dynamiky jsou právě vztahy mezi sourozenci, kterým je věnována ovšem relativně malá pozornost (McHale, Updegraff & Whiteman, 2012). Sourozenecké vztahy jsou vůbec jedny z nejdelších, do kterých člověk v životě vstupuje a mají zásadní vliv na vývoj jedince. Při srovnání sourozeneckých vztahů s dalšími, pro dítě důležitými vztahy, včetně vztahů s rodiči, prarodiči, kamarády a učiteli, jsou právě sourozenci (vedle rodičů a prarodičů) významným zdrojem náklonnosti, lásky, pomoci a sociální opory (Furman & Buhrmester, 1985a).

Sourozenci mají důležitý význam v procesu socializace, neboť rozvíjejí sociální porozumění, mohou se stát modely chování a zároveň poskytují cvičný prostor pro zkoušení způsobů chování, které si jedinec osvojil (Vágnerová, 2012; Kumar, Thomas & Deb, 2015; Howe, Ross & Recchia, 2011). Zásadní roli také hrají při vytváření vztahu s jinými vrstevníky. Nižší intimita a vřelost v sourozeneckých vztazích je spojena s horšími dovednostmi v rámci vrstevnických vztahů (Kim, McHale, Crouter & Osgood, 2007). Děti,

kteřé mají se svými sourozenci vřelé vztahy, vykazují více uspokojivých vrstevnických vztahů. Vrstevníci je považují za oblíbenější a jsou méně odmítány vrstevnickou skupinou. Děti zde mohou těžit z praktických sociálních zkušeností, které získaly právě v interakci se svým sourozencem, a aplikovat je i na ostatní vrstevnické vztahy (Lockwood, Kitzmann & Cohen, 2001).

Vřelé sourozenecké vztahy jsou také spojeny se zdravou emoční regulací a sníženým rizikem rozvoje úzkosti, deprese či problémů s agresí (Kennedy & Kramer, 2008), s menším pocitem samoty a vyšším sebehodnocením (Sherman, Lansford & Volling, 2006). Sourozenci mohou také působit jako protektivní faktor. Děti žijící v konfliktních rodinách, které mají dobré vztahy se svými sourozenci, situaci v rodině lépe zvládají a lépe se jí přizpůsobují (Caya & Liem, 1998). Longitudinální studie, kterou provedli Gass, Jenkins a Dunn (2007) na vzorku rodin, které prošly stresující životní událostí (např. vážná nemoc v rodině, konflikty rodičů či smrt některého člena rodiny), ukázala, že děti, které mají se svými sourozenci vřelé vztahy, se s těmito událostmi lépe vyrovnávaly.

Sourozenecké vztahy jsou typické čtyřmi základními charakteristikami. První z nich je fakt, že sourozenci spolu tráví velké množství času a velmi dobře se znají, což vede k vytvoření intimního pouta. Další charakteristikou je, že existují značné rozdíly v kvalitě sourozeneckých vztahů, což souvisí zejména s interakcí mezi sourozenci. Jedním z faktorů, který může vysoce ovlivnit kvalitu vztahu mezi sourozenci je věkový rozdíl, jehož vlivem může dojít k asymetrii dominance a moci mezi sourozenci, což se pak odráží v rámci kooperace a konfliktních situací. Třetí charakteristikou je, že prostředí a věci (např. odlišní kamarádi, rozdílný přístup rodičů), které sourozenci nesdílí, vedou k individuálním odlišnostem mezi sourozenci. Poslední charakteristikou sourozeneckých vztahů je emoční ambivalence, tzn., že se zde objevuje vysoká míra vřelosti a pozitivních aspektů na jedné straně a na straně druhé konflikty. Právě to dělá sourozenecké vztahy tak významné (Deater-Deckard, Dunn & Lussier, 2002; Howe et al., 2011). To může být způsobeno právě biologickým poutem, díky kterému jsou sourozenci spolu ve velmi časté interakci a na základě toho si jsou blízcí a jsou si navzájem významným zdrojem sociální opory. Na druhou stranu je ale takto intenzivní kontakt a interakce spojena s vyšší mírou soutěžení, zejména o rodičovské zdroje (pozornost, péče, materiální zabezpečení, ...), a konfliktů, které jsou normálním jevem objevujícím se v rámci sociálních interakcí (Furman & Buhrmester, 1985a).

Autoři Furman a Buhrmester (1985b) se na základě svých dvou výzkumů pokusili určit základní dimenze kvality sourozeneckých vztahů. V prvním výzkumu pomocí rozhovorů s dětmi ve věku 11–13 let určili celkem 15 základních kvalit (intimnost, prosociální chování, společenství, podobnost, péče ze strany sourozence, péče o sourozence, obdiv ze strany sourozence, obdivování sourozence, náklonnost, dominance ze strany sourozence, dominance nad sourozencem, hádky, nesnášenlivost, soutěžení a rodičovská náklonnost). Poté provedli druhý výzkum, během kterého 198 žáků vyplnilo dotazník *The Sibling Relationship Questionnaire*, který byl vytvořen speciálně pro tuto studii. Nasbíraná data byla poté analyzována a na základě toho autoři určili čtyři základní dimenze sourozeneckých vztahů, kterými jsou:

- Vřelost/důvěrnost (*Warmth/Closeness*).
- Relativní status/moc (*Relative Status/Power*).
- Konflikty (*Conflict*).
- Rivalita (*Rivalry*).

Tyto čtyři dimenze mezi sebou korelují jen minimálně. Výjimkou jsou dimenze konflikty a rivalita, mezi kterými byla nalezena mírná korelace (0,35). Autoři upozorňují na to, že první tři dimenze jsou často popisovány i v rámci dospělých interpersonálních vztahů, zatímco dimenze rivality je typická pro sourozenecké vztahy. Rivalita mezi sourozenci dle autorů může být do značné míry chápána jako důsledek biologické a emoční vazby s rodiči, neboť pozornost a způsob chování vůči sourozencům ze strany jiných osob může být významným faktorem, který má na sourozenecké vztahy oproti jiným typům vztahů značný vliv (Furman & Buhrmester, 1985b). To lze vedle emoční ambivalentnosti těchto vztahů chápat jako další aspekt, který činí sourozenecké vztahy tak specifickými a odlišnými od ostatních typů vztahů.

Již zmiňovaní autoři Furman a Buhrmester (1985b) zjišťovali v rámci svého výzkumu, jaký vliv mají na sourozenecké vztahy faktory jako je pohlaví, věk, věkový rozdíl, ale také velikost rodiny. Výsledky jejich studie ukazují, že starší sourozenci jsou v sourozeneckém vztahu dominantnější a to zejména, pokud je věkový rozdíl velký. Autoři rovněž ale poukazují na to, že větší dominance a moc se v sourozeneckém vztahu projevuje rovněž větší péčí a starostlivostí o sourozence. Pocity vřelosti a blízkosti byly nejvyšší mezi sourozenci stejného pohlaví a sourozenci s menším věkovým rozdílem. Sourozenci s menším věkovým rozdílem zároveň vykazovali největší míru konfliktů mezi sebou.

Zajímavé je, že sourozenci opačného pohlaví, kteří si byli věkově blízcí, dosahovali nejnižšího skóre ve faktoru vřelosti a zároveň vykazovali vyšší míru konfliktů než sourozenci opačného pohlaví s velkým věkovým rozdílem mezi sebou. Větší rivalitu vůči svému sourozenci pociťovali sourozenci mladší, a to zejména ve větších rodinách.

K podobným výsledkům došli i autoři Minnett, Vandell a Santrock (1983). Z jejich studie vyplývá, že sourozenci, kteří si jsou věkově blíže, vůči sobě projevují více agresivního chování, zatímco sourozenci s větším věkovým rozdílem vykazují vůči sobě více kladných postojů a chování. Dívky přitom své sourozence více chválí a učí je, zatímco chlapci jsou vůči svému sourozenci spíše neutrální. Agrese a dominance je pak více typická pro sourozence stejného pohlaví než opačného.

V průběhu času může dojít k různým proměnám vztahu mezi sourozenci v rámci jednotlivých dimenzí. Sourozenci v adolescentním věku oproti mladším sourozeneckým dyádám vykazují nižší skóre v rámci soutěživosti a konfliktů, a naopak vykazují vyšší skóre v oblasti intimity (Cole & Kerns, 2001; Buhrmester & Furman, 1990). Rozdíly můžeme najít i mezi dyádami sourozenců, kteří se liší pohlavím. Chlapecké sourozenecké dyády vykazují menší míru péče, intimity a konfliktů, ale vyšší míru soutěživosti oproti ostatním dvěma typům dyád (Cole & Kerns, 2001).

2.2. Specifika sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách, vztahy sourozenců po rozvodu a úmrtí rodiče

Sourozenecké vztahy mezi dětmi z doplněných rodin jsou odlišné od vztahů sourozenců z rodin vlastních, a to právě proto, že děti z doplněných rodin zažily ztrátu své původní rodiny a vstoupily do nového rodinného systému, kde se musí přizpůsobit novému způsobu fungování rodiny a navázat vztahy s novými členy této rodiny (Pryor, 2008).

V doplněných rodinách se setkáváme celkem se třemi typy sourozeneckých vztahů. Prvním z nich jsou vztahy mezi vlastními sourozenci (*full-siblings*), kteří mají stejné oba biologické rodiče. Dále se zde setkáváme se sourozenci polovičními (*half-siblings*), kteří mají jednoho z rodičů společného. V neposlední řadě se zde setkáváme se sourozenci nevlastními (*stepsiblings*), kteří nemají ani jednoho společného biologického rodiče.

Rozpad či zánik původní rodiny je v obou případech zátěží, jak bylo popsáno v první kapitole. Více bolestná může být ztráta původní rodiny v důsledku úmrtí jednoho z rodičů.

Někteří výzkumníci se zabývali otázkou, zda dochází vlivem této události ke změnám v rámci vztahu mezi sourozenci. Během výzkumu na reprezentativním vzorku asi 8 650 respondentů bylo zjištěno, že u sourozenců, kterým zemřel jeden z rodičů či případně jeden z rodičů byl vážně nemocný, může docházet ve zvýšené míře ke konfliktům v porovnání s těmi sourozenci, jejichž rodiče jsou zdraví. Větší míra konfliktů v tomto případě může být způsobena tím, že děti ztratí jeden z významných zdrojů opory a v důsledku zátěže, kterou bezpochyby smrt rodiče je, mohou snadněji podléhat konfliktům (Fuller-Thomson, 2000). Jiný výzkum, rovněž provedený na velkém reprezentativním vzorku asi 3 680 respondentů poukazuje na to, že ti sourozenci, kteří v dětství ztratili jednoho z rodičů, spolu v dospělosti nejsou ve větším a častějším kontaktu, ale vykazují vůči sobě větší míru blízkosti. Společně sdílená zkušenost ztráty jednoho z rodičů může tak celkově vést k emočně intenzivnějšímu vztahu mezi sourozenci (Mack, 2004).

Rozpad původní rodiny v důsledku rozvodu je rovněž zátěží pro každého člena této rodiny. Už samotné konflikty mezi rodiči, které rozvodu ve většině případů předcházejí, mohou mít významný vliv na sourozenecké vztahy mezi dětmi v rodině. Konflikt mezi rodiči souvisí s případným poklesem vřelosti a nárůstem konfliktů a rivality mezi sourozenci, stejně tak jako s pocity viny a trestu za rodičovské spory (Stocker & Youngblade, 1999).

Hetherington (1989) poukazuje na to, že existují dvě protikladné hypotézy týkající se dopadu rozvodu rodičů na sourozenecké vztahy. Tou první je, že sourozenci budou vůči sobě projevovat větší míru rivality a hostility, neboť budou mít omezenější přístup k rodičovským zdrojům. Druhou hypotézou je, že děti budou chápat vztah s rodiči jako nestabilní a bolestivý a z toho důvodu dojde k posílení sourozeneckého vztahu.

Výzkumy poukazují na to, že děti, jejichž rodiče se rozvedli, vykazují větší míru hostility a dominance vůči svému sourozenci v porovnání s dětmi z nerozvedených rodin. To může být způsobeno vlivem většího vystavení konfliktu mezi rodiči, než je běžné. Konflikty mezi rodiči se pak zrcadlí v chování sourozenců vůči sobě. Sourozenecké vztahy mezi dětmi z rozvedených rodin se zároveň na základě výzkumných zjištění dají považovat ve větší míře za emočně-intenzivní, tzn. že vztahy těchto dětí jsou charakterizovány vyšší mírou hostility, ale zároveň vyšší mírou vřelosti v porovnání se vztahy mezi dětmi z původních rodin. Pro tyto vztahy je tak zároveň typická vysoká míra péče a starostlivosti o sourozence. Rozvod rodičů či konflikt mezi nimi může totiž vést k větší péči ze strany

staršího sourozence vůči mladšímu v důsledku menší péče ze strany rodičů. To poté může u mladšího sourozence vzbuzovat ambivalentní pocity a vést ke zvýšené hostilitě vůči staršímu sourozenci. Starší sourozenci, kromě větší hostility a zároveň vyšší míry pečujícího chování vůči svému mladšímu sourozenci, mají také více konfliktů s rodiči po jejich rozvodu (MacKinnon, 1989; Roth, Harkins & Eng, 2014; Sheehan, Darlington, Noller & Feeney, 2004). Jako přijatelné se tak jeví obě Hetheringtonovy (1989) hypotézy, neboť výsledky výzkumů poukazují na to, že mezi sourozenci dochází po rozvodu rodičů jak k nárůstu negativních aspektů, kterými jsou konflikty a rivalita, tak zároveň i těch pozitivních jako je péče a starostlivost.

Jako důležitý faktor se jeví věkové období, kdy sourozenci rozvod rodičů zažili. Z jedné studie vyplývá, že ti jedinci, kteří prožili rozvod rodičů v pozdním dětství nebo adolescenci, vykazovali vůči svým sourozencům méně kladné postoje oproti jedincům, jejichž rodiče se nerozvedli. Zatímco děti, jejichž rodiče se rozvedli v průběhu jejich raného dětství nevykazovali signifikantně odlišné postoje vůči svým sourozencům v porovnání s dětmi, jejichž rodiče nebyli rozvedeni. Zároveň tyto děti v porovnání s těmi, kteří zažili rozvod rodičů v pozdním dětství nebo adolescenci, vykazovali více kladných postojů vůči svému sourozenci, a to jak v dětství, tak v dospělosti. Je možné, že sourozenci, jejichž rodiče se rozvedli v době jejich pozdního dětství či adolescence, byli vystaveni delší dobu rodičovským konfliktům, které se pak zrcadlí právě mezi sourozenci, zatímco děti, které prožily rozvod rodičů v ranějším dětství, měly více času se s rozvodem rodičů vyrovnat (Riggio, 2001).

Jiný výzkum se zabýval dlouhodobým vlivem rozvodu rodičů a konfliktů, které předcházely rozvodu, na sourozenecké vztahy. Výzkum byl proveden na vzorku 2707 sourozeneckých dyád. Sourozenci, jejichž rodiče se rozvedli, měli častěji mezi sebou konfliktní vztahy v dospělosti oproti sourozencům z nerozvedených rodin. Nebyl zde nalezen ovšem významný rozdíl v kvalitě vztahu a frekvenci kontaktu mezi těmito dvěma skupinami. Důležitý se zde jevil faktor konfliktu rodičů před rozvodem. Sourozenci, jejichž rodiče měli mezi sebou před rozvodem mnoho konfliktů, měli mezi sebou intenzivnější vztah (Poortman & Voorpostel, 2009). Kvalitativní studie zabývající se jedinci, kteří prožili rozvod rodičů v době, kdy byli starší 18 let, ovšem poukazuje na to, že většina sourozenců nezaznamenala žádnou změnu ve vztahu ke svému sourozenci. Nicméně několik málo jedinců vnímalo, že rozvod měl negativní dopad na jejich sourozenecký vztah, a to zejména v případě, kdy každý z nich stál na straně

jednoho z rodičů (Greenwood, 2014). Z výsledků jiné kvalitativní studie vyplývá, že po rozvodu rodičů došlo sice mezi sourozenci k nárůstu konfliktů, ale jednalo se jen o časově krátké období, přičemž zároveň došlo k nárůstu pocitů vřelosti, které byly trvalejší (Bush & Ehrenberg, 2003).

Chování rodičů při rozvodu a jejich vzájemné vztahy, stejně tak jako vztahy s dětmi, se rovněž ukazují jako důležité při této problematice. Děti, které své rodiče charakterizují jako spolupracující v době rozvodu, hodnotí své vztahy s rodiči, prarodiči, nevlastními rodiči ale i sourozenci jako lepší než ty děti, jejichž rodiče při rozvodu nespolupracují. Zároveň byl zjišťován vliv vztahu s vlastním otcem. Děti, jejichž vztah s otcem se po rozvodu zhorší, mají se svými prarodiči z otcovy strany, s nevlastní matkou a nevlastními sourozenci vztahy, které hodnotí spíše jako negativní a odměřené (Ahrons, 2006).

K lepšímu vyrovnání se s rozvodem rodičů může přispět soužití s ostatními sourozenci včetně těch polovičních a nevlastních. Dle jedné studie děti, které žily po rozvodu rodičů ve společné domácnosti s polovičními nebo nevlastními sourozenci, vnímaly dopady rozvodu rodičů jako méně závažné oproti těm, které žily pouze s vlastními sourozenci, a zároveň měly pocit, že jejich rodiče se o ně více zajímají a spolupracují spolu. Je možné, že tyto děti vzhledem k tomu, že žily v nové rodině, byly lépe finančně zajištěny a nemusely se jich tak dotknout problémy, které po rozvodu rodičů mohou nastat (Gatins, Kinlaw & Dunlap, 2014).

2.2.1. Faktory ovlivňující vztahy sourozenců v doplněných rodinách

Na utváření vztahu mezi sourozenci v doplněných rodinách působí mnohé faktory. Jako potenciální faktory uvádí Pryor (2008) některé rodinné charakteristiky jako je nižší dostupnost zdrojů (finančních i emocionálních), změna životního stylu související s vytvářením nové rodiny a kvalita vztahu mezi novými partnery. Autor ovšem zároveň upozorňuje na to, že vliv těchto faktorů nebyl doposud výzkumně posouzen. Vliv na sourozenecké vztahy v doplněných rodinách, obzvláště ty mezi sourozenci nevlastními, bude mít také doba soužití sourozenců. Hetherington (1989) poukazuje na to, že po dobu dvou let od rozpadu původní rodiny se její členové vyrovnávají s touto ztrátou. Po dvou letech dojde u většiny rodičů a dětí k vyrovnání se rozvodem a rozpadem původní rodiny. Většina odborníků pak zastává názor, že další 2 až 4 roky může trvat proces stabilizace

a přizpůsobení se vzniku nové rodiny (Bray & Berger, 1993). Jiná studie (Henderson & Taylor, 1999) poukazuje na změny ve vztahu, ke kterým dochází mezi rodiči a dětmi v doplněných rodinách. Také poukazuje na to, že vztah mezi biologickým rodičem a dítětem se postupem času stabilizuje, zatímco vztah mezi nevlastním rodičem a nevlastním dítětem může mít tendenci zůstat problematickým. Velmi malá pozornost je ovšem věnována vztahům mezi sourozenci z tohoto hlediska. Z těchto důvodů by rozhodně stálo za to, důkladněji zkoumat vliv délky soužití nové rodiny na sourozenecké vztahy.

Jako jeden velmi důležitý faktor související se sourozeneckými vztahy v rekonstruovaných rodinách se jeví vztah rodič-dítě. Rodiče mají obecně lepší vztah se svými biologickými dětmi než s dětmi nevlastními a zároveň své biologické děti více kontrolují (Henderson & Taylor, 1999). Jeden výzkum se zaměřil na rozdíly v přístupech rodičů k dětem uvnitř rodiny a rozdíly mezi sourozenci týkající se problémového chování v rámci nerozvedených a rekonstruovaných rodin. Výsledky tohoto výzkumu poukazují na to, že rozdíly, kterými se tato studie zabývala, mohou být větší právě v rodinách rekonstruovaných. V rodinách, kde sourozenci neměli stejné biologické rodiče, byly patrnější obtíže s problémovým chováním (užívání marihuany a alkoholu) a obtížnějším přizpůsobením. Největší rozdíly mezi sourozenci v těchto dvou aspektech byly v rodinách, kde pospolu žili právě sourozenci vlastní i nevlastní a kde se lišila kvalita vztahů rodič-dítě, přičemž matky i otcové se méně zajímali o své nevlastní děti (Mekos, Hetherington & Reiss, 1996).

Tyto rozdíly mohou být způsobeny tím, že dospělí a děti v doplněných rodinách mohou být citlivější na to, jak se k nim rodiče chovají, a tak i malé rozdíly mohou mít velký vliv (Mekos et al., 1996). Ganong a Coleman (2004) poukazují na fakt, že sourozenecké konstelace mohou ovlivňovat přístup rodičů k dětem v těchto rodinách, což poté zpětně ovlivňuje chování dětí.

Rozdílné přístupy rodičů k dětem v rekonstruovaných rodinách byly nalezeny i ve studii z roku 2006, kterou provedli O'Connor, Dunn, Jenkins a Rasbash. Autoři zjistili, že rozdílné přístupy rodičů k dětem jsou typické právě zejména pro rekonstruované rodiny. Tito autoři zároveň poukazují na souvislost rozdílných přístupů rodičů s pohlavím a věkem sourozenců v těchto rodinách. Dřívější studie, kterou provedli Ganong a Coleman (1993), potvrzuje rovněž fakt, že rodiče v rekonstruovaných rodinách mají lepší vztah se svými

biologickými dětmi než s těmi nevlastními. Zajímavé ovšem je, že v této studii se zhruba 44 % rodičů domnívá, že přítomnost nevlastního sourozence v rodině měla vliv na jejich vztah s biologickým dítětem, a to spíše negativní (např. méně společně stráveného času, úzkost nebo disciplinární problémy dítěte, ...). Zároveň nevlastní rodiče v takovém případě hodnotili svůj vztah s nevlastním dítětem jako konfliktnější oproti situaci, kdy v rodině nebyli nevlastní sourozenci.

Zajímavé také je, že poloviční sourozenci oproti těm vlastním mají větší tendenci vnímat výchovný přístup rodičů vůči sobě a svým sourozencům jako nerovnoměrný a nespravedlivý, a to zejména ze strany biologické matky v oblastech jako je emoční opora, udělování úkolů a zákazy či materiální zabezpečení. To může být důsledkem konfliktu mezi matkou a dítětem právě v případech, kdy se narodil nový sourozenec, v důsledku čehož matka jiným způsobem přerozděluje svoji pozornost a péči mezi sourozenci (Danielsbacka & Tanskanen, 2015).

2.2.2. Kvalita sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách

Kvalita sourozeneckých vztahů je měřena v dimenzích pozitivních a negativních aspektů, přičemž jako pozitivních aspekty jsou chápány vřelost, empatie či vzájemná spolupráce a učení, zatímco za negativní jsou považovány zejména rivalita a konflikty (Pryor, 2008). Studie kvality sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách pak poukazují na některé odlišnosti v souvislosti s věkem a pohlavím sourozenců.

Jedna z prvních a hojně citovaných studií, která se zabývala popisem vztahu mezi sourozenci vlastními, nevlastními i polovičními v doplněných rodinách byla provedena již zmíněnými autory Ganongem a Colemanem v roce 1993. Jejich studie se zúčastnilo celkem 105 doplněných rodin, přičemž v 53 z nich bylo tzv. *complex stepfamily*, kde oba z rodičů měli z předchozího vztahu vlastní děti, přičemž pouze v 20 rodinách žili všichni sourozenci pohromadě po většinu času. Autoři zkoumali sourozenecké vztahy nejen z pohledu dětí samotných, ale i z pohledu rodičů. Rodiče byli dotázáni na několik otevřených otázek za účelem získání hlubšího popisu vztahu sourozenců. Děti hodnotily na pětibodové Lickertově škále 9 tvrzení týkajících se jejich vztahu se sourozenci.

Asi 57 % rodičů, kteří se účastnili tohoto výzkumu, odpovědělo, že mezi nevlastními sourozenci vnímá určité problémy, přičemž ve většině případů se dle názoru rodičů jednalo o běžnou, normální sourozeneckou rivalitu. Uvedlo tak 39 % rodičů. Zhruba 33 % poté

uvedlo, že se jedná o žárlivost mezi nevlastními sourozenci. Zajímavé je, že pouze 12 % rodičů uvedlo, že problémem mezi nevlastními sourozenci by bylo to, že nemají nic společného. Asi 77 % rodičů zároveň hodnotilo vztah nevlastních sourozenců jako pozitivní a jako obohacující. Z hodnocení samotných dětí vyplývá, že v porovnání s vlastními sourozenci se sourozenci nevlastní méně prali, méně vzájemně učili a méně často si pomáhali. V porovnání se sourozenci polovičními si nevlastní sourozenci rovněž méně vzájemně učili a pomáhali si, a navíc si společně méně hráli. Celkově vztahy s polovičními sourozenci byly hodnoceny lépe než vztahy se sourozenci nevlastními. Sourozenecké dyády nevlastních sourozenců opačného pohlaví dosahovaly nejnižšího skóru v rámci vzájemného učení oproti ostatním typům dyád napříč všemi typy sourozeneckých vztahů (Ganong & Coleman, 1993).

Další studie (Anderson, 1999) se účastnily páry stejného pohlaví vlastních sourozenců z nerozvedených rodin a vlastních, polovičních a nevlastních sourozenců z rodin rekonstruovaných. Sourozenecké vztahy byly hodnoceny dětmi i rodiči pomocí dotazníku *Sibling Inventory of Behavior* (Schaefer & Edgerton, 1981). Dimenze, které dotazník měří, jsou popsány výše. Z výsledků vyplývá, že vztahy nevlastních sourozenců byly hodnoceny jako méně negativní v porovnání s ostatními typy sourozeneckých vztahů a zároveň zde nebyly nalezeny žádné signifikantní rozdíly v celkové pozitivitě, soutěživosti či empatii. Nevlastní sourozenci vykazovali menší míru rivality a agrese oproti všem ostatním typům sourozeneckých vztahů. V porovnání s vlastními sourozenci v nevlastních rodinách vykazovali ti nevlastní zároveň menší míru vyhýbavosti a rozpačitosti vůči sobě. Nevlastní sourozenci zároveň vykazovali menší míru direktivnosti. Vztahy mezi sestrami byly obecně charakterizovány větší vřelostí v porovnání s chlapci. Dívky byly zároveň více direktivní.

Jiná studie (Deater-Deckard et al., 2002) se zabývala rozdíly v sourozeneckých vztazích napříč různými typy rodin a sourozeneckých vztahů. Studie se účastnilo 192 rodin, přičemž 50 z nich byly rodiny vlastní, 94 rodin doplněných a 48 tzv. *single-mother families*, kde děti žijí pouze s matkou. Sourozenecké vztahy byly hodnoceny dětmi pomocí *Sibling Relationship Inventory* (Stocker & McHale, 1992) a matkami, které zodpovídaly sérii otázek. Výsledky ukázaly, že skóry v rámci dimenze negativity byly nejvyšší mezi sourozenci, kteří žijí pouze s matkou oproti ostatním typům rodin. Ostatní výsledky napříč různými typy rodin nebyly statisticky významné. Autoři mají pro tento fakt hned několik vysvětlení. Prvním z nich je, že sourozenci v tomto typu rodiny zažili teprve

nedávno rozchod rodičů. Dalším vysvětlením může být, že matky v těchto rodinách zažívají více stresu a jsou pod větším tlakem, což poté ovlivňuje vztah mezi sourozenci. Výsledky týkající se rozdílů v sourozeneckých vztazích napříč jejich různými typy se ovšem shodují s výsledky dvou výše zmíněných studií. Nejmenší míra negativních aspektů se objevovala ve vztahu mezi sourozenci nevlastními v porovnání se sourozenci vlastními a polovičními, zatímco rozdíly v oblasti pozitivních aspektů nebyly statisticky významné (Deater-Deckard et al., 2002).

V oblasti výzkumu kvality sourozeneckých vztahů mezi nevlastními sourozenci panuje poměrně velká shoda ve výsledcích zejména v oblasti negativních aspektů. Ač to může být překvapivé, mezi nevlastními sourozenci se objevuje méně negativních aspektů jako je rivalita, žárlivost či konflikty. Menší shoda panuje mezi výsledky jednotlivých studií ohledně pozitivních aspektů. Jedna z výše zmíněných studií poukazuje na snížení pozitivních aspektů, zatímco zbylé dvě nenašly žádný statisticky významný rozdíl v této oblasti. Příčinou těchto rozdílných výsledků mohou být metodologické nedokonalosti jednotlivých studií, a to zejména týkajících se způsobu výběru a charakteristik výzkumného vzorku.

Ve studii Andersona a Rice (1992) vztahy vlastních sourozenců v doplněných rodinách byly popisovány rodinnými příslušníky jako méně pozitivní a zároveň s více negativními aspekty oproti sourozencům z rodin nerozvedených. Autoři dokonce poukazují na to, že mezi sourozenci v doplněných rodinách postupem času slábne sourozenecké pouto. Zároveň poukazují na to, že děti, které prožily rozvod rodičů v nedávné době, vykazovaly vůči nevlastním sourozencům větší míru negativního chování oproti dětem z doplněných rodin, které spolu žily již delší dobu, a oproti dětem z rodin původních. V pozdější studii ovšem Anderson (1999) došel k závěru, že mezi vlastními sourozenci v doplněných rodinách a rodinách vlastních nebyly žádné signifikantní rozdíly v pozitivních ani negativních aspektech.

V porovnání se vztahy polovičních sourozenců a sourozenců nevlastních v doplněných rodinách vykazují sourozenci vlastní nejvyšší míru negativních aspektů (Deater-Deckard et al., 2002). Výzkum provedený na reprezentativním vzorku 7500 dětí poukazuje na to, že v porovnání s polovičními sourozenci se mezi sourozenci vlastními vyskytuje více konfliktů. To je možné vysvětlit pomocí boje o rodičovské zdroje (rodičovská péče, materiální zabezpečení...). Vlastní sourozenci v doplněné rodině totiž žijí pouze s jedním

ze svých biologických rodičů, zatímco sourozenci poloviční mají zpravidla oba rodiče v rodině biologické a nemusí tolik bojovat o zdroje ze stran rodičů (Tanskanen, Danielsbacka, Jokela & Rotkirch, 2016).

Vztahy mezi polovičními sourozenci v doplněných rodinách jsou velmi podobné vztahům mezi vlastními sourozenci. Přesto se v těchto vztazích, jak bylo popsáno, objevuje menší míra rivality a konfliktů oproti vztahům mezi vlastními sourozenci a zároveň větší míra pozitivních aspektů v porovnání se vztahy nevlastních sourozenců (Anderson, 1999; Ganong & Coleman, 1993). Děti velmi často nerozlišují mezi sourozencem vlastním a polovičním a ve výzkumu Ganonga a Coleman (1993) se dokonce při rozhovorech velmi často ohradily proti výrazu poloviční sourozenec, zatímco v případě nevlastních sourozenců tomu tak nebylo. Vztahy mezi polovičními sourozenci, kteří spolu vyrůstali, se nemusí v podstatě vůbec lišit od vztahu vlastních sourozenců (Danielsbacka & Tanskanen, 2015).

V literatuře jsou diskutovány faktory, které hrají roli při utváření vztahu mezi polovičními sourozenci. Jedním z faktorů je fáze utváření nové rodiny, do které se dítě narodí. Narodí-li se v počátečních fázích utváření rodiny, může být ostatními dětmi vnímáno jako „vetřelec“, neboť děti se ještě pravděpodobně nevyrovnaly se změnou, kterou v souvislosti s vytvářením nové rodiny prožívají a zároveň vztahy všech členů rodiny nejsou ještě dostatečně intimní a pevné. Dalším faktorem je věkový rozdíl mezi sourozenci. Pokud věkový rozdíl mezi polovičními sourozenci nebude tak veliký, je možné, že jejich vztah bude konfliktnější, neboť se budou více snažit získat pozornost rodičů a soupeřit o ni. Zároveň ale budou mít možnost společně vyrůstat a vytvořit tak pevnější vztah. Starší poloviční sourozenci s větším věkovým rozdílem mohou být zdrojem opory a pečujícími sourozenci. Roli při utváření vztahu se sourozenci v nové rodině může mít také celkový počet dětí v rodině. Pokud je zde pouze jedno dítě z předchozího vztahu jednoho z rodičů a nový sourozenec, vztah mezi nimi se bude pravděpodobně utvářet lépe, než by tomu bylo v případě, kdy by si každý z rodičů z předchozího vztahu do nového přivedl dvě či více dětí. V takovém případě mohou mít děti tendenci vytvářet aliance (Bernstein, 1997).

V literatuře se v souvislosti s polovičními sourozenci objevuje pojem *percolator effects*. Jedná se o vliv, který by z teoretického hlediska mělo mít dítě nových partnerů, kteří společně, případně se svými dětmi, vytvořili novou doplněnou rodinu. Společné dítě

obou z rodičů je biologicky příbuzné se všemi členy nově utvořené rodiny a toto příbuzenství by mělo pozitivně ovlivňovat vzájemné vztahy v této rodině. Ačkoli tato otázka nebyla nikterak hlouběji a více výzkumníky prozkoumána a ověřena, jedna studie upozorňuje na to, že vzájemné vztahy v doplněných rodinách, kde partneři mají společné dítě, se nikterak neliší od vztahů v těch doplněných rodinách, kde partneři společné dítě nemají (Bernstein, 1997; Ganong & Coleman, 1988; Ganong & Coleman, 2004).

V kontrastu s tímto efektem a zjištěním, že vztahy polovičních sourozenců se velmi často příliš neliší od těch mezi vlastními sourozenci, se výzkumníci zabývají i negativními aspekty vztahů mezi polovičními sourozenci. Na vzorku 736 dětí bylo zjištěno, že ty děti, které mají polovičního sourozence, mohou být více ohroženi rizikovým užíváním drog či alkoholu a mohou mít horší copingové schopnosti (Harcourt, Adler-Baeder, Erath & Pettit, 2015). Jiná studie, provedená na velkém vzorku asi 7000 respondentů, se zabývala otázkou, zda existují rozdíly v míře rizika zranění dětí mezi rodinami, kde žijí pouze vlastní sourozenci, a rodinami, kde jsou i poloviční sourozenci. Výsledky ukázaly, že v těch domácnostech, kde žili i poloviční sourozenci, je výrazně vyšší riziko, že dojde ke zranění dítěte. Více ohrožené přitom byly bratrské dyády oproti dyádám sesterským nebo dyádám sestra-bratr. Možným vysvětlením je, že vlastní sourozenci jsou si geneticky bližší, a proto vůči sobě i altruističtí a protektivní. To vede tak k větší soutěživosti mezi sourozenci polovičními, což poté zvyšuje riziko zranění. Možným faktorem vedoucím k větší soutěživosti mezi polovičními sourozenci je také odlišný přístup rodičů vůči dětem (Tanskanen, Danielsbacka & Rotkirch, 2015).

S biologickým příbuzenstvím mezi sourozenci rovněž souvisí otázka sociální opory, které se jedinci dostává ze strany vlastních, polovičních i nevlastních sourozenců. Studie provedená na vzorku asi 4000 respondentů zjistila, že poloviční sourozenci, zejména pokud mají společnou matku, se vzájemně podporují signifikantně méně oproti sourozencům vlastním (Pollet, 2007). Z širšího výzkumu, který se zaměřil na porovnání sociální opory mezi jednovaječnými a dvojvaječnými dvojčaty, vlastními, polovičními, nevlastními a adoptovanými sourozenci, vyplývá, že nejvyšší míru sociální opory si vzájemně poskytují jednovaječná dvojčata, která jsou si biologicky a geneticky nejbližší a mají tak nejvíce společného. Vlastní sourozenci si poté poskytují více sociální opory než poloviční a nevlastní, přičemž míra sociální opory mezi nevlastními sourozenci je nejnižší v porovnání s ostatními typy sourozeneckých vztahů. Vysvětlení dle autorů pramení právě v genetice, neboť dle evolučního hlediska je výhodnější investovat do těch

jedinců, kteří s námi mají nejvíce společného a kteří jsou nositeli stejných genů jako my samotní (Mikkelsen, Floyd & Pauley, 2011).

Výzkumníci se rovněž zaměřili na to, jak často se sourozenci z doplněných rodin stýkají a jak často jsou v kontaktu v dospělosti. Z výsledků výzkumu vyplývá, že ač se sourozenci stýkají a udržují spolu kontakt napříč různými typy vztahů, tak poloviční a nevlastní sourozenci se stýkají a jsou v kontaktu významně méně než sourozenci vlastní. Faktorem, který může ovlivnit pozitivně budoucí kontakt mezi sourozenci, je délka soužití v nové rodině (White & Riedman, 1992; Tanskanen & Danielsbacka, 2014).

Návrh výzkumného projektu

1. Základní východiska a cíle výzkumného projektu

Sourozenecké vztahy jsou jedny z nejvýznamnějších v životě jedince, a proto není divu, že v současné době je na ně zaměřena pozornost zejména v rámci závěrečných akademických prací (Kuba, 2015; Pacnerová, 2009; Chytrý, 2016; Hrabalová, 2013; Suchomelová, 2016). V současnosti je také oblíbená problematika dětí v náhradní rodinné péči (Dvořáková, 2015; Havlíčková, 2014; Nová, 2013; Vávrová, 2007) a doplněných rodinách. (Barborová, 2015; Suráková, 2012; Hyblerová, 2011). Problematikou rodiny a její resilience, pěstounské péče, ale i problematikou rodin se zdravotně postiženým dítětem se u nás zabývá na teoretické i výzkumné úrovni Sobotková (např. 2004, 2012). O problematice doplněných rodin se můžeme také dočíst v pracích Matějčka a Dytrycha (např. 1994, 1999), kteří o těchto tématech pojednávají spíše z pohledu zkušeností poradenského psychologa.

Problematika doplněných rodin je v současnosti čím dál častěji diskutovaným, ale velmi málo prozkoumaným tématem. Relativně malá pozornost už je ale věnována problematice vztahů v těchto nově utvořených rodinách, nevyjímaje vztahy mezi sourozenci, které mohou být poměrně komplikované a mohou být jedním z faktorů, který ovlivňuje stabilitu nové doplněné rodiny (Pryor, 2008).

Základním předpokladem je, že sourozenecké vztahy v doplněných rodinách jsou odlišné od sourozeneckých vztahů dětí v rodinách vlastních, původních. Této otázce se věnovalo několik studií, mezi nimi např. Anderson (1999), Ganong & Coleman (1993) nebo Deater-Deckard et al. (2002), jejichž závěry byly popsány výše. Cílem navrhovaného výzkumného projektu je poskytnout základní vhled do této problematiky a ověřit předpoklad, že v kvalitě sourozeneckých vztahů mezi jednotlivými typy sourozenců v doplněných rodinách existují určité odlišnosti, které jsou statisticky významné.

2. Výzkumné hypotézy

Na základě závěru studií týkajících se otázky kvality sourozeneckých vztahů sledovaných čtyřmi dimenzemi (vřelost/důvěrnost; relativní status/moc; konflikty, rivalita) v doplněných rodinách, můžeme formulovat nulovou hypotézu H_0 a alternativní hypotézu H_A takto:

- H_0 : V kvalitě vztahů mezi sourozenci vlastními, sourozenci polovičními a sourozenci nevlastními v rámci doplněných rodin neexistují žádné statisticky významné rozdíly v rámci jednotlivých dimenzí.
- H_A : V kvalitě vztahů mezi sourozenci vlastními, sourozenci polovičními a sourozenci nevlastními v rámci doplněných rodin existují statisticky významné rozdíly v rámci jednotlivých dimenzí.

Pokud by na základě analýzy došlo k zamítnutí nulové hypotézy H_0 o neexistenci rozdílů v kvalitě vztahů mezi jednotlivými typy sourozenců, můžeme dále ověřovat hypotézy týkající se jednotlivých rozdílů v kvalitě sourozeneckých vztahů, které můžeme formulovat takto:

- H_{A1} : V porovnání se vztahy mezi sourozenci vlastními a sourozenci polovičními budou vztahy nevlastních sourozenců vykazovat nižší skóre v rámci dimenzí konflikty/rivalita a zároveň nižší skóre v rámci dimenze vřelost.
- H_{A2} : Vztahy sourozenců polovičních budou vykazovat podobně vysoké skóre v rámci všech dimenzí sourozeneckých vztahů.

3. Výzkumný design

Design navrhovaného výzkumného projektu je kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Cílem kvantitativní části výzkumného projektu je ověřit výše formulované hypotézy, tzn. pomocí statistických postupů dané hypotézy přijmout či zamítnout.

Jelikož kvantitativní výzkum pracuje jen s omezeným množstvím informací a neumožňuje hlubší vhled do problematiky, bude první část výzkumného projektu doplněna o část kvalitativní. Cílem kvalitativní části, která bude provedena pomocí rozhovorů, je právě hlouběji porozumět sourozeneckým vztahům v doplněných rodinách a doplnit kvantitativní výsledky o větší množství informací, které napomohou jejich lepšímu porozumění, porozumění celé problematice a zároveň bude možné generovat případné další hypotézy pro budoucí výzkum.

4. Výzkumný soubor

Výběr respondentů bude nenáhodný kriteriální, neboť je nutné, aby respondenti splňovali dvě kritéria. Prvním kritériem je, že musí žít v doplněné rodině, která žije pospolu alespoň 6 měsíců, neboť je nutné počítat s určitým obdobím adaptace na nové rodinné prostředí. Druhým kritériem je, že musí mít sourozence vlastního, nevlastního či polovičního. Výběr respondentů bude probíhat na vybraných, středně velkých základních školách. Na každé škole bude osloven výchovný poradce či školní psycholog, který bude požádán o spolupráci zejména při výběru respondentů a zprostředkování informací pro rodiče. V případě potřeby budou výchovní poradci požádáni i o pomoc při sběru dat, a proto každý z nich dostane instrukce k zadávání dotazníku. Respondenty budou žáci druhého stupně základní školy, tj. ve věkovém rozmezí 11–15 let. Vzhledem k danému způsobu výběru vzorku je nutné počítat s tím, že sběr dat bude probíhat v rámci delšího časového období.

Jelikož účastníci výzkumu budou mladší věku 18 let, je nutné, aby před samotným výzkumem byly získány informované souhlasy rodičů. Ty budou získány s pomocí výchovných poradců působících na základních školách, kteří předem osloví a informují rodiče o výzkumu.

Celkový počet respondentů bude cca 150. Zde jistě platí, že čím bude soubor větší, tím lépe pro sledování statistických vztahů. Vzhledem k tomu, že v doplněných rodinách se celkově setkáváme s poměrně složitou situací, je třeba brát v potaz, že ve výzkumném vzorku se můžeme setkat s širokým rozptylem věkových rozdílů mezi sourozenci. Výzkumu se nebudou účastnit ty děti, jejichž sourozenci jsou dlouhodobě či vážně nemocní, neboť toto je faktor, který zásadním způsobem ovlivňuje vnímání sourozeneckých vztahů.

Výzkumný vzorek je vhodné vybrat tak, aby rozložení sourozenců s vlastními, nevlastními a polovičními sourozenci bylo vyrovnané. Vhodné, ale zároveň velmi náročné, by bylo zajistit rovnovážné zastoupení chlapců a dívek.

5. Výzkumné metody

Nejčastěji používanou metodou pro hodnocení kvality sourozeneckých vztahů jsou dotazníky. V České republice neexistuje žádný standardizovaný dotazník, který by hodnotil vztahy mezi sourozenci. Proto pro účely výzkumného šetření, které je v této

práci navrženo, bude použit dotazník vlastní. Při sestavování dotazníku sloužily jako inspirační zdroje dotazníky, které se užívají v zahraničí, zejména dotazník *Sibling Relationship Questionnaire* (SRQ) (Furman & Buhrmester, 1985b) a *Sibling Inventory of Behavior* (SIB) (Schaefer & Edgerton, 1981). Oba zmiňované dotazníky je možné nalézt v Přílohách 2 a 3. Dotazník SRQ je dostupný v práci O'Laughlin (2009). Položky dotazníku SIB je možné najít v práci autorů Volling a Blandon (2005).

Dotazník *Sibling Relationship Questionnaire* (Furman & Buhrmester, 1985b) obsahuje celkem 4 škály: vřelost (*Warmth*), relativní status/moc (*Relative Status/Power*), rivalita (*Rivalry*), konflikty (*Conflict*). Mezi škálami konflikty a rivalita byla nalezena střední korelace. Dotazník se skládá z celkem 48 položek, které jsou hodnoceny na pětibodové Lickertově škále.

Dotazník *Sibling Inventory of Behavior* (Schaefer & Edgerton, 1981) se skládá z 32 položek, které jsou rozděleny celkem do 6 škál. Těmito škálami jsou škály soutěživost/zapojení (*Companionship/involvement*), empatie/starostlivost (*Empathy/concern*), učení/direktivita (*Teaching/directiveness*), rivalita (*Rivalry*), konflikt/agrese (*Conflict/aggression*), vyhýbavost (*Avoidance*). Jednotlivé položky jsou hodnoceny na pětibodové Lickertově škále.

Nově vytvořený dotazník se skládá ze dvou částí. První část obsahuje obecné, demografické a anamnestické údaje týkající se respondenta a sourozence, o kterém bude respondent vypovídat v dotazníku. V případě, že jedinec bude mít více sourozenců vlastních, nevlastních či polovičních, vybere si vždy jednoho vlastního a nevlastního či polovičního sourozence, o kterém bude vypovídat. V takové situaci pak daný jedinec odpoví na otázku, proč si vybral právě tohoto sourozence.

Druhá část dotazníku se týká samotné kvality sourozeneckých vztahů. Dotazník má celkem tři dimenze, které jsou převzaty z dotazníku SRQ. Vzhledem k tomu, že mezi dimenzemi konflikty a rivalita byla nalezena střední korelace, jsou tyto dvě dimenze v tomto vytvořeném dotazníku sloučeny do jedné. Dimenze vřelost a relativní status/moc byly zachovány. Každá ze tří dimenzí obsahuje 10 položek, které každý respondent bude hodnotit na čtyřbodové škále (ne – spíše ne — spíše ano – ano). Dotazník obsahuje tedy celkem 30 položek. Jednotlivé položky byly koncipovány a formulovány tak, aby byly srozumitelné pro všechny respondenty a sytily jednotlivé dimenze. Některé

položky byly inspirovány položkami, které obsahují výše zmíněné dotazníky. Celý dotazník je možné najít v Příloze 1.

Následně po vyhodnocení kvantitativní části výzkumu bude s 10–15 účastníky proveden polostrukturovaný rozhovor. Základní okruhy a otázky pro rozhovor je možné nalézt v Příloze 4. Takto získané informace povedou k lepšímu a hlubšímu porozumění vztahů mezi jednotlivými typy sourozenců.

6. Průběh sběru dat

Před začátkem samotného výzkumu budou osloveny vybrané základní školy, konkrétně výchovní poradci či školní psychologové, kteří budou v průběhu výzkumu fungovat jako zprostředkovatelé. Nejdříve bude nutné s jejich pomocí oslovit rodiče dětí z doplněných rodin, seznámit je s výzkumem a jeho průběhem a získat od nich informované souhlasy. Rodičům bude zároveň předán kontakt na autora výzkumu pro případ, že by měli jakékoli dotazy nebo měli zájem seznámit se s výsledky výzkumu po jeho skončení.

Před samotným sběrem dat bude uskutečněn pilotní výzkum, a to za účelem provedení kvalitativní položkové analýzy dotazníku. Respondenti budou požádáni, aby zhodnotili srozumitelnost jednotlivých položek a to, zda položky, které dotazník obsahuje jsou adekvátní a vystihují jednotlivé dimenze sourozeneckých vztahů. Na základě toho pak bude možné dotazník ještě upravit. Pilotního výzkumu se bude účastnit asi 10 respondentů ve věku 11–15 a poté, co vyplní dotazník, s nimi budou provedeny polostrukturované rozhovory.

Po pilotním výzkumu se přistoupí k samotnému sběru dat. Data na jednotlivých školách, jak již bylo zmíněno, budou získána za pomoci školních poradců či psychologů, kteří budou primárně fungovat jako prostředníci, zároveň budou ale instruováni, jak dotazník zadat pro případ, že by bylo nutné, aby se sběrem dat pomohli. Aby nedošlo k záměrnému zkreslení dat výchovným poradcem, dostane každý poradce pouze tu informaci, že jde o výzkum kvality sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách bez konkrétnějších informací týkajících se výzkumných hypotéz.

Každé dítě bude na začátku krátce seznámeno s výzkumným záměrem, dostane instrukce k vyplnění dotazníku a zároveň mu bude poskytnut prostor pro případné dotazy. Dotazníky budou respondenti vyplňovat anonymně, bez uvedení svého jména.

Při vyhodnocování budou jednotlivé dotazníky označeny kódy. Respondenti nejprve vyplní úvodní část dotazníku, která obsahuje demografické otázky a otázky týkající se sourozenců v rodině. Každé dítě musí napsat, kolik má sourozenců vlastních, nevlastních a polovičních, přičemž v případě, že bude mít více sourozenců, bude instruováno, aby vyplnilo dotazník vícekrát – jednou pro sourozence vlastního a podruhé pro sourozence nevlastního či polovičního. V případě, že jedinec bude mít více sourozenců vlastních, nevlastních či polovičních, vybere si vždy jednoho vlastního a nevlastního či polovičního sourozence, o kterém bude mluvit.

Po vyhodnocení dotazníkových dat proběhnou s 10–15 respondenty individuální polostrukturované rozhovory za účelem hlubšího porozumění dané problematice. Každý rozhovor bude trvat asi 30–45 minut. Rozhovory budou nahrávány a následně přepsány. Souhlas s nahráváním rozhovoru bude součástí informovaného souhlasu, který bude rodičům předložen před samotným zahájením výzkumu.

7. Způsob zpracování dat

Statistické zpracování kvantitativních dat proběhne ve dvou krocích. Nejprve budou vyhodnoceny všechny dotazníky a to tak, že pro všechny tři dimenze, které dotazník obsahuje, budou zjištěny hrubé skóry.

Pro ověření platnosti hypotéz, které byly formulovány výše ohledně rozdílů v kvalitě vztahů mezi sourozenci vlastními, polovičními a nevlastními v doplněných rodinách bude použit dvou výběrový t-test. Dvou výběrový t-test porovnává střední hodnoty dvou nezávislých výběrů, v tomto případě hodnocení kvality vztahu mezi jednotlivými typy sourozeneckých skupin. Testování hypotéz proběhne na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, která se běžně používá při ověřování platnosti statistických hypotéz psychologického výzkumu.

Vzhledem k velikosti vzorku a velkému množství získaných dat bude k samotnému zpracování a analýze dat využito programu JASP či IBM SPSS Statistics.

Vyhodnocení kvalitativních dat získaných pomocí rozhovorů proběhne na základě obsahové analýzy pomocí otevřeného, axiálního a selektivního kódování.

Potenciální limity výzkumného projektu a diskuze

Studium sourozeneckých vztahů obecně je oblastí, která je v současné době ještě relativně málo probádaná. Ačkoli sourozenci velmi často sdílejí nejen rodinné prostředí, ale zároveň třeba i prostředí školní či mají stejné kamarády, jejich vztah je ovlivněn mnoha různými faktory. Těmi jsou např. pořadí narození, pohlaví sourozenců, věkový rozdíl, celkový počet sourozenců a výchovný přístup rodičů k jednotlivým sourozencům. Mnohem komplikovanější je situace v rodinách doplněných. Problematika doplněných rodin je rovněž velmi málo výzkumně prozkoumána, na což poukazuje i literatura. V České republice pak v podstatě neexistuje kromě několika závěrečných prací a několika zmínek v pracích Matějčka a Dytrycha (např. 1992, 1994) žádná odborná literatura, která by se zabývala problematikou doplněných rodin či přímo sourozeneckými vztahy v těchto rodinách. Tento fakt může být způsoben tím, že problematika doplněných rodin se teprve v poslední době stává více diskutovanou, ačkoli doplněné rodiny se ve společnosti vždy v určité míře objevovaly. Zároveň je možné, že tento fakt poukazuje na to, jak složité je zkoumat tuto problematiku, neboť nejen vztahy mezi sourozenci ale samotná doplněná rodina je poměrně složitou vztahovou sítí. Kromě faktorů, které obecně ovlivňují sourozenecké vztahy, zde navíc jako proměnná vstupuje do hry to, zda děti spolu žijí ve stejné domácnosti či délka společného soužití.

V zahraniční literatuře nacházíme poměrně zajímavé poznatky týkající se sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. Byly provedeny tři velké studie týkající se kvality vztahu sourozenců v doplněných rodinách (Anderson & Rice, 1992; Deater-Deckard et al., 2002; Ganong & Coleman, 1993), které jsou velmi hojně citované v rámci zahraniční literatury i napříč různými výzkumnými studii. Tyto studie přinášejí zajímavé výsledky a závěry týkající se sourozenců v doplněných rodinách. Zároveň je ale nutné upozornit na fakt, že výsledky těchto studií se v některých výsledcích neshodují. Rozdílné výsledky studií nacházíme např. i při porovnání vztahu mezi sourozenci vlastními v rodinách původních a sourozenci vlastními v rodinách doplněných (Anderson & Rice, 1992; Anderson, 1999). Rozdílné výsledky těchto studií mohou mít nejrůznější příčiny, je ovšem nutné, aby tato problematika byla dále zkoumána a přibylo více výzkumů zabývajících se kvalitou těchto vztahů, které budou dobře provedené z metodologického hlediska a na základě kterých budeme moci usuzovat na kvalitu vztahu sourozenců v doplněných rodinách. Na druhou stranu je ale nutné poznamenat, že mnoho studií citovaných v literárně přehledové části je provedeno na velkých, národně-reprezentativních

vzorcích, což samozřejmě podporuje výsledky jednotlivých studií. Naprostá většina všech studií je zaměřena kvantitativně. Kvalitativní studie by přitom mohly napomoci hlubšímu porozumění dynamiky těchto vztahů a zároveň by mohly napomoci při generování hypotéz a otázek vedoucích k novým výzkumům.

V literatuře jsou také diskutovány některé otázky (např. stmelující vliv polovičních sourozenců na celou doplněnou rodinu) spojené s tímto tématem a zároveň mnoho faktorů, které mohou sourozenecké vztahy v doplněných rodinách ovlivňovat. Tyto otázky a faktory nejsou ovšem výzkumně prověřeny a z tohoto důvodu není možné komplexnější poznání této problematiky.

Vzhledem k tomu, že u nás v podstatě neexistuje žádná literatura zabývající se problematikou vztahu sourozenců v doplněných rodinách, navržené výzkumné šetření by mohlo být jedním z prvních, které tak bude mapovat tuto problematiku. Je zde ovšem nutné zmínit některé jeho limity. Respondenti nebudou vybíráni pomocí náhodného výběru a je tak možné, že zde budou působit některé nežádoucí proměnné. V rámci výzkumného vzorku musíme počítat s možnými rozdíly v rámci různých faktorů (věk, doba soužití, vztahy k rodičům, ...). Vzhledem k této variabilitě pak může být problém zajistit reprezentativní vzorek. V případě, že respondenti budou mít více vlastních či nevlastních a polovičních sourozenců, je nutné brát v úmysl, proč si vybrali právě toho sourozence, kterého se dotazník týká. Je možné, že respondenti si budou vybírat sourozence, s kterými mají nejlepší či naopak nejhorší vztah. Důvody je pak nutné případně zohlednit v závěru výzkumu a při případném zobecňování. Rovněž je třeba brát v potaz, že respondenti mohou své vztahy k sourozencům hodnotit na základě nějaké momentální situace, např. konfliktu, který zásadním způsobem v danou chvíli ovlivňuje pohled na tyto vztahy.

Při sběru dat je nutné počítat s delší dobou, neboť nábor respondentů bude probíhat na vybraných základních školách s pomocí výchovných poradců či školních psychologů. Ti musejí nejdříve získat informované souhlasy rodičů a administrovat dotazníky. Dotazníkové šetření může být ovšem i potenciálním problémem a limitem navrženého výzkumu. Tento dotazník byl sestavený pro tento návrh výzkumu a není nijak standardizovaný, mohlo by se tak stát, že položky nemusí být pro respondenty srozumitelné, nebudou na ně umět odpovědět či nebudou dostatečně kvalitní. Proto samotnému výzkumu bude předcházet pilotní výzkum, při kterém bude provedena kvalitativní položková analýza a na základě kterého by tato rizika měla být

minimalizována. Přesto je ale nutné počítat s tím, že dotazník nemusí být dostatečně kvalitní, neboť neprošel všemi psychometrickými analýzami.

Nesmírnou výhodou dotazníkového šetření je relativně jednoduchá administrace, která sice umožňuje v krátkém čase nasbírat poměrně velké množství dat, nicméně neumožňuje nám pochopit hlubší souvislosti sourozeneckých vztahů, neboť pracuje s omezeným množstvím získaných informací. Právě proto bude dotazníkové šetření doplněno o individuální rozhovory, na jejichž základě budou upřesněny a prohloubeny informace získané s pomocí dotazníků. Při rozhovorech je třeba dbát na to, aby tazatel nepokládal sugestivní otázky. Rovněž je třeba počítat s určitou časovou náročností. Pokud by účastníky výzkumu byly děti starší (ve věku 15–18 let), bylo by možné s nimi provést i focus group. U starších respondentů lze předpokládat lepší komunikačních a zejména diskusní schopnosti, a proto by tato varianta byla vhodná.

Dotazníkové šetření také může být ohroženo a zkresleno vlivem sociální desirability a snahou respondentů odpovídat takovým způsobem, který je v souladu s očekávanými výsledky výzkumníků. Proto je nutné, aby respondenti a výchovní poradci, kteří budou dotazníky administrovat, neznali konkrétní výzkumné hypotézy, ale pouze informace, které jsou nezbytně nutné k tomu, aby dotazníky mohly být administrovány.

Na základě poznatků, které budou tímto výzkumným šetřením získány, je možné pokračovat v dalším výzkumu. Zajímavým námětem pro další výzkum by bylo porovnání hodnocení sourozeneckých vztahů z pohledu dětí a z pohledu rodičů. Takový výzkum provedli například Ganong & Coleman (1993). Dalším zajímavým tématem by bylo porovnat sourozenecké vztahy vlastních sourozenců v nevlastních rodinách se vztahy vlastních sourozenců v rodinách vlastních, v rodinách, kde děti žijí pouze s matkou či otcem nebo se sourozeneckými vztahy dětí v náhradní rodinné péči. Kromě toho je možné podívat se na tuto problematiku v souvislosti širšího rodinného kontextu a zabývat se nejen vztahy mezi sourozenci, ale i jejich spojitostmi se vztahy k vlastnímu a nevlastnímu rodiči. Neméně zajímavé by mohlo být sledování vývoje sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách z dlouhodobého hlediska např. od dětství do dospělosti či v rámci několika let. Nevýhodou takového výzkumu by byla ovšem velká náročnost.

Problematika vztahů mezi sourozenci v doplněných rodinách je dnes velmi aktuální, ale poměrně složité téma. Přesto se ale domnívám, že je nutné tuto oblast více prozkoumat a pochopit v širším kontextu.

Závěr

Sourozenecké vztahy jsou jedny z nejdelších vztahů v životě jedince. Přesto je těmto vztahům v rámci výzkumu věnována velmi malá pozornost. Problematika sourozeneckých vztahů je poměrně komplikovaná, a ještě komplikovanější se stává na pozadí složité vztahové sítě v rámci doplněných rodin. Zde se setkáváme hned se třemi typy sourozeneckých vztahů – se sourozenci vlastními, polovičními a sourozenci nevlastními. Situace v těchto rodinách je pro děti poměrně náročná, neboť v první řadě se musí vyrovnat se ztrátou původní rodiny a zároveň se přizpůsobit novému životnímu stylu v rámci nové rodiny a vytvořit vztahy s jejími členy včetně nových sourozenců a nevlastního rodiče.

V literárně-přehledové části byla věnována pozornost vymezení pojmu doplněná rodina a obecně vztahům uvnitř, neboť rodina tvoří důležitý kontext vztahů mezi sourozenci. Jedna podkapitola byla také věnována sourozeneckým vztahům obecně, neboť pochopení této problematiky umožňuje lepší pochopení specifik sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. Další část literárně-přehledové části byla věnována dopadům rozvodu a úmrtí rodiče na sourozenecké vztahy, neboť se ukazuje, že vztahy mezi sourozenci jsou v důsledku toho více konfliktní. Zároveň se ale ukazuje, že zejména starší sourozenci mohou vůči svému mladšímu sourozenci vykazovat větší péči a starostlivost. Jako důležité se také ukazuje doba, kdy děti rozvod svých rodičů prožijí. V návaznosti na to byly dále diskutovány faktory, které mohou ovlivňovat vztahy mezi sourozenci v doplněných rodinách. Tyto faktory jsou obecně velmi málo výzkumně ověřovány a o jejich vlivu tak mohou být zatím vedeny pouze debaty. Jako potenciálně důležitý faktor se ovšem ukazuje vztah rodič-dítě a rozdílné přístupy rodičů vůči dětem v rodině. Rozdílné přístupy rodičů jsou typické zejména pro doplněné rodiny. Děti v těchto rodinách mohou být citlivější na zacházení ze strany rodičů a jejich rozdílné přístupy k nim je tak mohou výrazněji ovlivňovat. Sourozenecké konstelace rovněž mohou zpětně ovlivňovat rodiče a jejich přístup k nim.

Nejdelší část literárně-přehledové části byla věnována problematice kvality těchto vztahů. Na základě výzkumných zjištění se ukazují některé významné rozdíly mezi různými typy sourozenců. Výzkumy se obecně shodují na tom, že nevlastní sourozenci obecně vykazují vůči sobě nejmenší míru rivality a konfliktů oproti sourozencům vlastním a polovičním v doplněných rodinách. Výzkumy se ale už neshodují v tom, zda i v pozitivních dimenzích sourozeneckých vztahů (např. vřelost, vzájemné učení, ...)

dosahují nevlastní sourozenci rovněž nejnižších skóre a míry těchto aspektů. Diskutabilní rovněž je, zda vztahy mezi sourozenci vlastními v doplněných rodinách jsou typické větší mírou negativních aspektů (konflikty, rivalita, ...) a zároveň méně těch pozitivních oproti sourozencům vlastním v rodinách vlastních, původních. Ani otázku, která je hojně diskutována odborníky v zahraniční literatuře a která se týká polovičních sourozenců jako stmelujícího prvku celé nově utvořené rodiny, není možné zodpovědět, neboť rovněž nebyla řádně výzkumně prověřena.

Vysvětlení, která se v současnosti nejčastěji objevují v souvislosti s rozdíly mezi jednotlivými typy sourozenců, vycházejí zejména z evolučního hlediska. Podle evolučních principů se totiž jedinci vyplatí investovat do těch, s kterými sdílí společné geny a tím zvýšit šanci na jejich přežití. Proto nalézáme největší míru sociální opory a nejvíce kladných, ale zároveň i záporných aspektů mezi sourozenci vlastními, zatímco nejmenší nalézáme mezi sourozenci nevlastními.

V rámci návrhu empirického šetření byl navržen kvantitativní výzkum. Jako metoda byl vytvořen dotazník mapující tři dimenze kvality sourozeneckých vztahů, kterými jsou vřelost, relativní status/moc a konflikty a rivalita. Dotazník byl inspirován zahraničními dotazníky sourozeneckých vztahů. Celé kvantitativní šetření bude doplněno o polostrukturované rozhovory, které by měly vést k lepšímu porozumění celé problematice, která u nás není takřka vůbec prozkoumána. Při realizaci navrženého výzkumu je nutné počítat s delším časem sběru dat. Zároveň je nutné počítat s možnou sociální desirabilitou, která se často vyskytuje v souvislosti s dotazníkovým šetřením.

V rámci diskuse jsou pak zmíněny i některé zajímavé poznatky týkající se obecně zkoumání sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. Mnoho výzkumů poukazuje na zajímavé výsledky, které ovšem nejsou prověřeny a potvrzeny různými nezávislými výzkumníky. Velký počet výzkumů byl proveden na velkých, národně reprezentativních vzorcích. Tyto výzkumy by tak měly poskytovat dostatečnou evidenci specifík sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách. Některé výzkumy týkající se kvality vztahu mezi sourozenci ovšem poukazují na rozdílné a rozporuplné výsledky a není tak možné objektivně tyto vztahy popsat.

Celkově lze říci, že problematika sourozeneckých vztahů v doplněných rodinách je celkově velmi málo prozkoumána, a to zejména v našem prostředí, kde se nevěnuje větší pozornost v oblasti výzkumu ani samotným doplněným rodinám, s kterými se dnes

setkáváme čím dál častěji. Nejen z toho důvodu pokládám toto téma za velmi zajímavé a jeho výzkum za velmi důležitý.

Seznam použité literatury

- Ahrons, C. R. (2006). Family Ties After Divorce: Long-Term Implications For Children. *Family Process, 46*(5), 53-65.
- Ambert, A. M. (1986). Being a Stepparent. Live-In and Visiting stepchildren. *Journal of Marriage and the Family, 48*, 795-804.
- Anderson, E. R. (1999). Siblings, halfsiblings, and stepsiblings relationships in remarried families. In E. M. Hetherington, S. H. Henderson, & D. Reiss (Eds.), Adolescent siblings in stepfamilies: Family functioning and adolescent adjustment. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 64*(4), 101-126.
- Anderson, E. R., & Rice, A. M. (1992). Sibling Relationships During Remarriage. *Monographs Of The Society Research in Child Development, 57*(2/3), 149-177.
- APA (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th Ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Barborová, J. (2015). *Spokojenost dospívajících s životem v doplněné rodině ve vztahu k zahájení samostatného života*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Berg, L., Rostila, M., & Hjern, A. (2016). Parental death during childhood and depression in young adults – a national cohort study. *The journal of child psychology and psychiatry, 57*(9), 1092-1098.
- Bernstein, A. (1997). Stepfamilies from siblings' perspective. In I. LeVin, & M. Sussman, *Stepfamilies: History, research, and policy* (153-176). New York: Hawort.
- Bray, J. H., & Berger, S. H. (1993). Development issues in Stepfamilies Research Project: Family relationships and parent-child interactions. *Journal of Family Psychology, 7*, 76-90.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of Sibling Relationships during Middle Childhood and Adolescence. *Child Development, 61*(5), 1387-1398.

- Bush, J., & Ehrenberg, M. (2003). Young persons' perspectives on the influence of family transitions on sibling relationships: a qualitative exploration. *Journal of Divorce & Remarriage*, 39, 1-35.
- Caya, M. K., & Liem, J. H. (1998). The role of sibling support in high-conflict families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(2), 327-333.
- Cissna, K. N., Cox, D. E., & Bochner, A. P. (1990). The Dialectic of Marital and Parental Relationships within the Stepfamily. *Communication Monographs*, 57(1), 44-61.
- Claxton-Oldfield, S. (2000). Deconstructing the Myths of the Wicked Stepparent. *Marriage & Family Review*, 30, 51-58.
- Cole, A., & Kerns, K. A. (2001). Perceptions of Sibling Qualities and Activities of Early Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 21(2), 204-227.
- Crosbie-Burnett, M., & Giles-Sims, L. (1994). Adolescent adjustment and stepparenting styles. *Family Relations*, 43, 394-399.
- Český statistický úřad. (2015). Vývoj obyvatelstva České republiky – Rozvodovost. [online]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/47411902/1300691603.pdf/8a565466-a60e-4011-bdda-f3df6e929645?version=1.1>
- Český statistický úřad (2016). Pohyb obyvatelstva – rok 2016. [online]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2016>.
- Danielsbacka, M., & Tanskanen, A. O. (2015). The Association between Unequal Parental Treatment and the Sibling Relationship in Finland: The Difference between Full and Half-Siblings. *Evolutionary Psychology*, 13(2), 492-510.
- Deater-Deckard, K., Dunn, J., & Lussier, G. (2002). Sibling Relationships and Social-emotional Adjustment in Different Family Contexts. *Social Development*, 11, 571-590.
- Dunn, J. H., Cheng, H., O'Connor, T. G., & Bridges, L. (2004). Children's perspectives on their relationships with their nonresident fathers: Influences, outcomes, and implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(3), 553-566.

- Dvořáková, K. (2015). *Jak přijímají biologické děti pěstounů své sourozence v pěstounské péči a pěstounství svých rodičů*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Fine, M. A., Coleman, M., & Ganong, L. H. (1998). Consistency in perceptions of the stepparent role among stepparent, parents and step-children. *Journal of Social and Personal Relationships*, 40(4), 810-828.
- Fuller-Thomson, E. (2000). Loss of the Kin-Keeper?: Sibling Conflict Following Parental Death. *Omega*, 56(2), 547-559.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985a). Children's Perceptions of the Personal Relationships in Their Social Network. *Development Psychology*, 21(6), 1016-1024.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985b). Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships. *Child Development*, 56(2), 448-461.
- Furnstenberg, F., & Nord, C. (1985). Parenting Apart: Patterns of Childbearing after Marital Disruption. *Journal of Marriage and Family*, 47(4), 893-904.
- Ganong, L. H., & Coleman, M. (1988). Do Mutual Children Cement Bonds in Stepfamilies? *Journal of Marriage & Family*, 50(3), 687-698.
- Ganong, L. H., & Coleman, M. (1993). An exploratory study of stepsibling relationships. *Journal of Divorce and Remarriage*, 19, 125-141.
- Ganong, L. H., & Coleman, M. (2004). *Stepfamilies relationships: Development, Dynamics, and Interventions*. New York: Springer Science+Business Media .
- Gass, K., Jenkins, J., & Dunn, J. (2007). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(2), 167-175.
- Gatins, D., Kinlaw, C. R., & Dunlap, L. L. (2014). Impact of Postdivorce Sibling Structure on Adolescent Adjustment to Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 239-251.
- Greenwood, J. L. (2014). Adult Sibling Relationships in the Context of a Mid- to Late-Life Parental Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 391-407.

- Harcourt, K. T., Adler-Baeder, F., Erath, S., & Pettit, G. S. (2015). Examining Family Structure and Half-Sibling Influence on Adolescent Well-Being. *Journal of Family Issues*, 36(2), 250-272.
- Havličková, T. N. (2014). *Pěstounská rodina z hlediska biologických dětí*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Henderson, S. H., & Taylor, L. C. (1999). Parent-adolescent relationships in nonstep-, simple step-, and complexstepfamilies. In E. M. Hetherington, S. H. Henderson, & D. Reiss (Eds.), *Adolescent siblings in stepfamilies: Family functioning and adolescent adjustment. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64 (4), 79–100.
- Hetherington, E. M. (1989). Coping with Family Transitions: Winners, Losers, and Survivors. *Child Development*, 60(1), 1-14.
- Hetherington, E. M. (1993). An Overview of the Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage With a Focus on Early Adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7, 39-56.
- Hetherington, E. M., & Clingempeel, W. G. (1992). Coping with marital transitions: A family systems perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57, 12-42.
- Hofferth, S. L., Cabrera, N., Carlson, M., Coley, R. L., Day, R., & Schindler, H. (2007). Resident father involvement and social fathering. In S. Hofferth & L. M. Casper (Eds.), *Handbook of measurement issues in family research* (335–374). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Howe, N., Ross, H. S., & Recchia, H. (2011). Sibling relations in early and middle childhood. In P. K. Smith, & C. H. Hartl, *Handbook of Childhood Social Development* (356-372). New York: Wiley-Blackwell.
- Hrabalová, P. (2013). *Kvalita sourozeneckých vztahů z pohledu sourozenecké konstelace*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, Česká republika.

- Hyblerová, P. (2011). *Soudržnost mezi sourozenci v doplněné rodině*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, Česká republika.
- Chytrý, V. (2016). *Role starších sourozenců a jejich působení na rozvoj mladších sourozenců*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Kennedy, D. E., & Kramer, L. (2008). Improving Emotion Regulations and Sibling Relationship Quality: The More Fun with Sister and Brothers Program. *Family Relations*, 57(5), 567-578.
- Kim, J. Y., McHale, C. M., Crouter, A. C., & Osgood, D. W. (2007). Longitudinal linkages between sibling relationships and adjustment from middle childhood through adolescence. *Developmental Psychology*, 43(4), 960-973.
- Kuba, R. (2015). *Vliv rodinných konstelací na vzdělání s ohledem na věkové odstupy a pohlaví sourozenců*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Kumar, A., Thomas, S., & Deb, S. (2015). The dynamics of sibling relations in adolescent development: Understanding the protective and risk factors. *Indian Journal of Positive Psychology*, 6(4), 439-443.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Leon, K., & Angst, E. (2005). Portrayals of Stepfamilies in Film: Using Media Images in Remarriage Education. *Family Relations*, 54, 3-23.
- Lockwood, R. L., Kitzmann, K. M., & Cohen, R. (2001). The Impact of Sibling Warmth and Conflict on Children's Social Competence with Peers. *Child Study Journal*, 31(1), 47-69.
- Mack, K. Y. (2004). The Effects of Early Parental Death on Sibling Relationships in Later Life. *Omega*, 49(2), 131-148.
- MacKinnon, C. E. (1989). Sibling Interactions in Married and Divorced Families. *Journal of Divorce*, 12, 221-234.

- Marsiglio, W. (1992). Stepfathers With Minor Children Living at Home: Parenting perceptions and relationship quality. *Journal of Family Issues, 13*, 195-214.
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling Relationships and Influence in Childhood and Adolescence. *Journal of Marriage and Family, 74*, 913-930.
- Mekos, D., Hetherington, E. M., & Reiss, D. (1996). Sibling differences in problem behavior and parental treatment in nondivorced and remarried families. *Child Development, 67*, 2148-2165.
- Mikkelsen, A. C., Floyd, K., & Pauley, P. M. (2011). Differential Solicitude of Social Support in Different Types of Adult Sibling Relationships. *Journal of Family Communication, 11*, 220-236.
- Minnett, A. M., Vandell, D. L., & Santrock, J. W. (1983). The Effect of Sibling Status on Sibling Interaction: Influence of Birth Order, Age Spacing, Sex of Child, and Sex of Sibling. *Child Development, 54*, 1064-1072.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Němečková, M. (2015). Podíl mimomanželských dětí strmě stoupá. *Statistika & my, 5* (10), 38-39.
- Nilsson, D., & Ängarne-Lindberg, T. (2016). Children who lose a parent suddenly: what kind of assistance do they feel provides relief? A content analysis study of children and their parent. *Child Care in Practise, 22*(2), 197-209.

- Noack, T., Bernhardt, E., & Wiik, K. A. (2014). Cohabitation or marriage? Preferred living arrangements in the West. In A. Abela and J. Walker (Eds), *Contemporary issues in family studies: Global perspectives on partnerships, parenting, and support in a changing world* (16–30). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Nová, B. (2013). *Sourozenecké vztahy v systému náhradní výchovy*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- O'Connor, T. G., Dunn, J., Jenkins, J. M., & Rasbash, J. (2006). Predictors of between family and within-family variation in parent-child relationships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 498-510.
- O'Laughlin, K. C. (2009). The Quality of the sibling relationship of children diagnosed with autism. Nepublikovaná doktorská disertace. Philadelphia College of Osteopathic Medicine, Philadelphia, Pennsylvania, USA.
- Pacnerová, H. (2009). *Sourozenecký vztah v mladším školním věku*. Nepublikovaná rigorózní práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Papernow, P. (1993). *Becoming a stepfamily*. San Francisco: Lossey-Bass.
- Pasley, K., & Ihinger-Tallman, M. (1985). Portraits of stepfamily life in popular literature: 1940-1980. *Family Relations*, 34, 527-534.
- Pollet, T. V. (2007). Genetic relatedness and sibling relationship characteristic in a modern society. *Evolution and Human Behavior*, 28, 176-185.
- Poortman, A. R., & Voorpostel, M. (2009). Parental Divorce and Sibling Relationships: A Research Note. *Journal of Family Issues*, 30, 74-91.
- Pryor, J. (eds.) (2008). *The international handbook of stepfamilies: Policy and practice in legal, research, and clinical environments*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Riggio, H. R. (2001). Relations Between Parental Divorce and the Quality of Adult Sibling Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36, 67-82.
- Roth, K. E., Harkins, D. A., & Eng, L. A. (2014). Parental Conflict During Divorce as an Indicator of Adjustment and Future Relationships: A Retrospective Sibling Study. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 117-138.

- Sauzède, J. P., & Sauzède-Lagarde, A. (2007). *Spokojené soužití v nové rodině*. Praha: Portál.
- Shahinuzzaman, Md., Saha, A. K., & Akhtar, S. (2016). Adolescents' perception of Inter-Parental Conflict and Impact on Psychological Distress. *Journal of Psychosocial Research, 11*, 367-376.
- Sheehan, G., Darlington, Y., Noller, P., & Feeney, J. (2004). Children's Perceptions of Their Sibling Relationships During Parental Separation and Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 41*(1/2), 69-94.
- Sherman, A. M., Lansford, J. E., & Volling, B. L. (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. *Personal Relationships, 13*(2), 151-165.
- Schaefer, E. S., & Edgerton, M. (1981). *The Sibling Inventory of Behavior*. Chapel Hill: University of North Carolina.
- Sobolewski, J. M., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and the Family, 67*(5), 1196-2012.
- Sobotková, I. (2004). Rodinná resilience. *Československá psychologie, 48*(3), 233-246.
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Stephens, L. S. (1996). Will Johnny see daddy this week? An empirical test of three theoretical perspectives of postdivorce contact. *Journal of Family Issues, 17*, 466-494.
- Stewart, S. (1999). Disneyland dads, Disneyland moms: How nonresident parent spend time with absent children. *Journal of Family Issues, 20*, 539-556.
- Stocker, C. M., & Youngblade, L. (1999). Marital Conflict and Parental Hostility: Links With Children's Sibling and Peer Relationships. *Journal of Family Psychology, 13*, 598-609.

- Stocker, C., & McHale, S. M. (1992). The nature and family correlates of preadolescents' perceptions of their sibling relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 9*, 179-195.
- Suchomelová, A. (2016). *Způsob výchovy a sourozenecká skupina ve vícedětných rodinách*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Suráková, M. (2012). *Děti z rozvedených rodin a jejich vztahy s nevlastními sourozenci a nevlastními rodiči*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.), *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce* (303-342). Praha: Portál.
- Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj*. Praha: Karolinum.
- Tanskanen, A. O., & Danielsbacka, M. (2014). Genetic relatedness predicts contact frequencies with sibling, nieces and nephew: Result from the Generational Transmissions in Finland surveys. *Personality and Individual Differences, 69*, 5-11.
- Tanskanen, A. O., Danielsbacka, M., & Rotkirch, A. (2015). More Unintended Injuries in Half Sibling Than Full Sibling Households in the UK. *Journal of Individual Differences, 36*(3), 177-182.
- Tanskanen, A. O., Danielsbacka, M., Jokela, M., & Rotkirch, A. (2016). Sibling Conflict in Full- and Half-Sibling Households in the UK. *Journal of Biological science, 49*, 1-17.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vávrová, R. (2007). *Vztahy mezi sourozenci v náhradní rodinné péči*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Volling, B. L., & Blandon, A. Y. (2005). Positive Indicators of Sibling Relationships Quality: The Sibling Inventory of Behavior. In K. A. Moore, & L. H. Lippman, *What Do Children Need to Flourish: Conceptualizing and measuring indicators of positive development* (203-219). New York: SpringerScience+Business Media.

- Weaver, S. E., & Coleman, M. A. (2010). Caught in the middle: Mothers in stepfamilies. *Journal of Social and Personal Relationships, 27*(3), 205-326.
- White, L. K., & Riedmann, A. (1992). When the Brady Bunch Grows Up: Step/Half- and Fullsibling Relationships in Adulthood. *Journal of Marriage and the Family, 54*, 197-208.

	NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO
1. Často děláme různé věci společně (hrajeme hry, podnikáme společné aktivity apod.).				
2. Můj bratr/ má sestra mě poučuje a říká, jak se mám chovat				
3. Často jsme na sebe rozzlobení.				
4. Jeden druhému se můžeme svěřit a sdílíme spolu svá tajemství.				
5. Můj bratr/má sestra mi říká, co a jak mám dělat.				
6. Často se kvůli něčemu hádáme.				
7. Pokud potřebuji, tak mi můj sourozenec pomůže a poradí mi.				
8. Pokud můj bratr/má sestra řekne, že je něco pravda, věřím tomu.				
9. Často se pereme.				
10. Snaží se mě chránit a pokud by mi někdo ubližoval, tak by se mě můj sourozenec zastal.				
11. Snaží se rozhodovat za mě.				
12. Žárlím na svého sourozence.				
13. Pokud mám špatnou náladu, snaží se mě můj bratr/má sestra rozveselit.				
14. Chtěl/a bych být jako můj bratr/má sestra.				
15. Chci být lepší než můj sourozenec.				
16. Chováme se k sobě kamarádsky.				
17. Pokud se máme rozhodnout o něčem společně, rozhodne za nás oba můj sourozenec.				
18. Často o něco soutěžíme a soupeříme mezi sebou.				
19. Můj bratr/má sestra se zajímá o mé pocity, myšlenky, a to, co dělám.				
20. Když se hádáme, ustoupím svému bratrovi/své sestře.				
21. Pokud jeden z nás něco navrhne, ten druhý je vždycky proti.				
22. Pokud bych byl/a nemocný/á, můj bratr/má sestra by se o mě postaral/a.				
23. Chová se vůči mně povýšeně. Vytahuje se na mě.				
24. Jeden na druhého si často stěžujeme rodičům.				

	NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO
25. Umíme se podělit a půjčujeme si věci.				
26. Vždy si prosadí vůči mně to, co chce.				
27. Někdy si nadáváme, nemluvíme o sobě pěkně a křičíme na sebe.				
28. Držíme při sobě, když nastane nějaká nepříjemná situace. Vzájemně se podporujeme.				
29. Něco mi přikazuje nebo naopak zakazuje.				
30. Dochází mezi námi k nedorozumění.				

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Dotazník obsahuje celkem 3 škály. Každá škála je sycena 10 položkami. Respondenti odpovídají na položky na škále NE - SPÍŠE NE - SPÍŠE ANO - ANO. Jednotlivé tvrzení jsou pokládána tak, že větší míra souhlasu znamená vyšší skóre u dané položky. Jednotlivé možnosti jsou skórovány takto:

NE	0
SPÍŠE NE	1
SPÍŠE ANO	2
ANO	3

Jednotlivé škály a položky, kterými jsou syceny:

Škála vřelost/důvěrnost: 1,4,7,10,13,16,19,22,25,28

Škála relativní status/moc: 2,5,8,11,14,17,20,23,26,29

Škála konflikty a rivalita: 3,6,9,12,15,18,21,24,27,30

U jednotlivých škál se poté sečtením skóru u jednotlivých položek vypočítá hrubé skóre každé škály. Tyto hrubé skóre se poté zapíší do vyhodnocovací tabulky.

ŠKÁLA	HS
Vřelost/důvěrnost	
Relativní status/moc	
Konflikty a rivalita	

Příloha 2

Sibling Inventory of Behavior Items

Companionship/Involvement

- Accepts (Child 1) as a playmate
- Gets ideas for things they can do together
- Has fun at home with (Child 1)
- Treats (Child 1) as a good friend
- Makes plans that include (Child 1)
- Shares secrets with (Child 1)

Empathy/Concern

- Is pleased by progress (Child 1) makes
- Wants (Child 1) to succeed
- Shows sympathy when things are hard for (Child 1)
- Is concerned for (Child 1's) welfare and happiness
- Tries to comfort (Child 1) when (s/he) is unhappy or upset

Teaching/Directiveness

- Teaches (Child 1) new skills
- Helps (Child 1) adjust to a new situation
- Baby-sits and cares for (Child 1)
- Tries to teach (Child 1) how to behave

Rivalry

- Tattles on (Child 1)
- Is jealous of (Child 1)
- Is nosy and has to know everything about (Child 1)
- Takes advantage of (Child 1)
- Blames (Child 1) when something goes wrong
- Is very competitive against (Child 1)
- Resents (Child 1)

Conflict/Aggression

- Teases or annoys (Child 1)
- Gets angry with (Child 1)
- Fusses and argues with (Child 1)
- Hurts (Child 1's) feelings
- Has physical fights with (Child 1) (not just for fun)

Avoidance

- Is embarrassed to be with (Child 1) in public
  - Stays away from (Child 1) if possible
  - Acts ashamed of (Child 1)
  - Frowns or pouts when (Child 1) has to be with (him/her)
  - Tries to avoid being seen with (Child 1)
-

Příloha 3

ID #: _____

Sibling Relationship Questionnaire - Revised (Child) 3/90

1. Some siblings do nice things for each other a lot, while other siblings do nice things for each other a little. How much do both you and this sibling do nice things for each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
2. Who usually gets treated better by your mother, you or this sibling?	☐ My sibling almost always gets treated better ☐ My sibling often gets treated better ☐ We get treated about the same ☐ I often get treated better ☐ I almost always get treated better
3. How much do you show this sibling how to do things he or she doesn't know how to do?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
4. How much does this sibling show you how to do things you don't know how to do?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
5. How much do you tell this sibling what to do?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
6. How much does this sibling tell you what to do?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
7. Who usually gets treated better by your father, you or this sibling?	☐ My sibling almost always gets treated better ☐ My sibling often gets treated better ☐ We get treated about the same ☐ I often get treated better ☐ I almost always get treated better
8. Some siblings care about each other a lot while other siblings don't care about each other that much. How much do you and this sibling care about each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
9. How much do you and this sibling go places and do things together?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH

ID #:

<p>10. How much do you and this sibling insult and call each other names?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>11. How much do you and this sibling like the same things?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>12. How much do you and this sibling tell each other everything?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>13. Some siblings try to out-do or beat each other at things a lot, while other siblings try to out-do each other a little. How much do you and this sibling try to out-do each other at things?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>14. How much do you admire and respect this sibling?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>15. How much does this sibling admire and respect you?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>16. How much do you and this sibling disagree and quarrel with each other?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>17. Some siblings cooperate a lot, while other siblings cooperate a little. How much do you and this sibling cooperate with other?</p>	<p>☐Hardly at all ☐Not too much ☐Somewhat ☐Very much ☐EXTREMELY MUCH</p>
<p>18. Who gets more attention from your mother, you or this sibling?</p>	<p>☐My sibling almost always gets more attention ☐My sibling often gets more attention ☐We get about the same amount of attention ☐I often get more attention ☐I almost always get more attention</p>

ID #:

<p>19. How much do you help this sibling with things he or she can't do by him or herself?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>20. How much does this sibling help you with things you can't do by yourself?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>21. How much do you make this sibling do things?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>22. How much does this sibling make you do things?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>23. Who gets more attention from your father, you or this sibling?</p>	<p>☐ My sibling almost always gets more attention ☐ My sibling often gets more attention ☐ We get about the same amount of attention ☐ I often get more attention ☐ I almost always get more attention</p>
<p>24. How much do you and this sibling love each other?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>25. Some siblings play around and have fun with each other a lot, while other siblings play around and have fun with each other a little. How much do you and this sibling play around and have fun with each other?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>26. How much are you and this sibling mean to each other?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>
<p>27. How much do you and this sibling have in common?</p>	<p>☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH</p>

ID #:

28. How much do you and this sibling share secrets and private feelings?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
29. How much do you and this sibling compete with each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
30. How much do you look up to and feel proud of this sibling?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
31. How much does this sibling look up to and feel proud of you?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
32. How much do you and this sibling get mad at and get in arguments with each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
33. How much do both you and your sibling share with each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
34. Who does your mother usually favor, you or this sibling?	☐ My sibling almost always is favored ☐ My sibling is often favored ☐ Neither of us is favored ☐ I am often favored ☐ I am almost always favored
35. How much do you teach this sibling things that he or she doesn't know?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
36. How much does this sibling teach you things that you don't know?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH

ID #:

37. How much do you order this sibling around?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
38. How much does this sibling order you around?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
39. Who does your father usually favor, you or this sibling?	☐ My sibling almost always is favored ☐ My sibling is often favored ☐ Neither of us is favored ☐ I am often favored ☐ I am almost always favored
40. How much is there a strong feeling of affection (love) between you and this sibling?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
41. Some kids spend lots of time with their siblings, while others don't spend so much. How much free time do you and this sibling spend together?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
42. How much do you and this sibling bug and pick on each other in mean ways?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
43. How much are you and this sibling alike?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
44. How much do you and this sibling tell each other things you don't want other people to know?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
45. How much do you and this sibling try to do things better than each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH

ID #:

46. How much do you think highly of this sibling?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
47. How much does this sibling think highly of you?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH
48. How much do you and this sibling argue with each other?	☐ Hardly at all ☐ Not too much ☐ Somewhat ☐ Very much ☐ EXTREMELY MUCH

Příloha 4

VZTAHY SE SOUROZENCI

- 1) Co máš rád/a na svém sourozenci?
- 2) Co tě na tvém sourozenci štve, co ti na něm vadí?
- 3) Jak jsi reagoval/a na svého nového (nevlastního) sourozence?
- 4) Jak jsi se cítil, když se ti narodil nový (poloviční) sourozenec? Těšil jsi se na něj?
- 5) Myslíš, že se něco mezi tebou a tvým sourozencem (vlastním) změnilo poté, co se Vaši rodiče rozešli?
- 6) Kdyby si měl vybrat jednoho sourozence, je jedno jestli je vlastním, nevlastní či poloviční, kterého máš nejradši, který by to byl? Ke kterému sourozenci máš nejbliže? Proč?
- 7) Jak si navzájem rozumíte a jak spolu vycházíte všichni sourozenci (vlastní, poloviční, nevlastní) dohromady?

SPOLEČNĚ STRÁVENÝ ČAS SE SOUROZENCI

- 1) Kolik času trávíš se svým sourozencem? Jak často se vídáte?
- 2) Trávíš s ním čas rád/a?
- 3) Co spolu děláte? Jak si hrajete?
- 4) Máte nějaké společné koníčky, záliby, kroužky?

ROZPAD PŮVODNÍ RODINY

- 1) Jak jste spolu se svým sourozencem prožívali, vnímali rozchod Vašich rodičů?
- 2) Jak jsi reagoval na nevlastního tatínka/nevlastní maminku?
- 3) Jak vycházíš s rodičem, s kterým nežiješ? Jak vycházíš s jeho novou partnerkou/novým partnerem?

NOVÁ, DOPLNĚNÁ RODINA

- 1) Kolik času společně trávíte dohromady jako rodina? Co všichni společně děláte?
- 2) Jak se k tobě a tvým sourozencům (vlastním, nevlastním, polovičním) chová tvoje vlastní máma/tvůj vlastní táta?
- 3) Jak se k tobě a tvým sourozencům (vlastním, nevlastním, polovičním) chová tvoje nevlastní máma/tvůj nevlastní táta?